

Samtal och samhandling

**Erfarenheter från FoU-Centrum i Söderhamn
interaktiv forskning i praktiken**

Samtal och samhandling

Erfarenheter från FoU-Centrum i Söderhamn
- interaktiv forskning i praktiken

Produktion och Utgivning:

© FoU-Centrum Söderhamn

S. Järnvägsgatan 7, 826 50 Söderhamn

Tel. 0270-758 00 Fax 0270-169 65

Tryck: Söderhamns Sätteri, 2007

ISBN 91-85085-03-0

ISSN 1651-5544

Samtal och samhandling

Erfarenheter från FoU-Centrum i Söderhamn - interaktiv forskning i praktiken

Så är det dags för oss alla att sätta någon sorts punkt – men faktiskt inte för något vars tid gått ut, eller något som nått vägs ände – utan vi sätter punkt för att börja på en ny mening. FoU-Centrum Söderhamn lever vidare och söker nya vägar att bedriva forskning och bidra till regional utveckling.

I strävandena att ”uppfinna”, organisera, befästa och befolka denna verksamhet har vi alla haft olika uppgifter. Arbetslivsinstitutet och Söderhamns Kommun har med hjälp av olika tjänstemän skapat de organisatoriska ramarna, och i del 1 (sid 4-22) får vi ta del av dessa förhoppningar, vedermödor och erfarenheter.

I del 2 är det de som bidragit med sin dagliga arbetsinsats i projektet, och i sitt eget avhandlingsarbete, som delar med sig av sina erfarenheter och reflektioner. De har alla samlats under temat ”regional utveckling”, men från den utgångspunkten har deras projekt fört dem till bl.a. industriarbetares lärande, kvinnors nätverk och företagande, regionala kluster, drivkrafter bakom ungdomars utflyttning och införandet av flexibla arbetstider i en kommunal förvaltning. Och de har alla gjort olika erfarenheter, vilket de berättar om i denna rapport (sid 23-41).

I rapportens del 3 (sid 42-53) får vi ta del av reflektioner från några som blivit ”indragna” i FoU-Centrum Söderhamns arbete, dels två inflyttade etnologer och dels Söderhamns kommuns kommunalråd. Sista ordet den här gången får de två tjänstemän i Söderhamns kommun som för närvarande har att agera som möjliggörare för det fortsatta arbetet.

DEL 1	4
INTRODUKTION	4
<i>GÖRAN BRULIN, CHEF FÖR FOUP, ARBETSLIVSINSTITUTET</i>	4
VAD VILLE/HOPPADES SÖDERHAMNS KOMMUN – OCH HUR BLEV DET?	7
<i>GUNNAR OLSSON, SÖDERHAMN FÖRVALTNINGSCHEF FÖR LÄRANDE OCH ARBETE</i>	7
FORSKARSTATION SÖDERHAMN - NÅGRA REFLEKTIONER	13
<i>LENNART SVENSSON, FORSKARE VID ARBETSLIVSINSTITUTET OCH FORSKNINGSLEDARE VID FOU-CENTRUM SÖDERHAMN</i>	13
OM REGIONAL UTVECKLING OCH FORSKNING - I LOKALT SAMARBETE	17
<i>ERIK FLEMSTRÖM OCH CASTEN VON OTTER, ARBETSLIVSINSTITUTET, STOCKHOLM</i>	17
DEL 2	23
ATT LÄRA SIG FORSKA – NÅGRA VILLKOR FÖR LÄRANDE I EN OPRÖVAD MILJÖ	23
<i>MAUD BAUMGARTEN, EN AV DE DOKTORANDER SOM ANSTÄLLDES VID FOU-CENTRUM SÖDERHAMN HÖSTEN 2000, PEDAGOG, KNUTEN TILL IBV, LINKÖPINGS UNIVERSITET</i>	23
ATT SLÄPPAS IN I ”VERKLIGHETEN” – ERFARENHETER FRÅN EN FORSKNINGSRESA	27
<i>URSULA HÅRD, EN AV DE DOKTORANDER SOM ANSTÄLLDES VID ARBETSLIVSINSTITUTET OCH FOU-CENTRUM SÖDERHAMN, EKONOMHISTORIKER, EKONOMISK-HISTORISKA INSTITUTIONEN, STOCKHOLMS UNIVERSITET</i>	27
ATT FORSKA OM PERIFERIN I PERIFERIN - EN PERSONLIG ODYSSEÉ	31
<i>CALI NUUR, EN AV DE DOKTORANDER SOM ANSTÄLLDES VID FOU-CENTRUM SÖDERHAMN</i>	31
<i>HÖSTEN 2000, FÖRETAGSEKONOM, KNUTEN TILL KUNGLIGA TEKNISKA HÖGSKOLAN, STOCKHOLM</i>	31
UTVECKLINGSSTÖDJANDE FORSKNING – HUR DÅ?	34
<i>LOTTA SVENSSON, EN AV DE DOKTORANDER SOM ANSTÄLLDES VID FOU-CENTRUM SÖDERHAMN HÖSTEN 2000, SOCIOLOG, KNUTEN TILL IBV, LINKÖPINGS UNIVERSITET</i>	34
MÖJLIGHETEN ATT FÅ FINNAS MED	38
<i>MARIANNE WESTRING-NORDH, EN AV DE DOKTORANDER SOM ANSTÄLLDES VID FOU-CENTRUM SÖDERHAMN HÖSTEN 2000, SOCIALPEDAGOG, KNUTEN TILL INSTITUTIONEN FÖR ARBETSVETENSKAP, LULEÅ TEKNISKA UNIVERSITET</i>	38
DEL 3	42
”A HEALTHY DISTANCE” – DEN LÅNGA VÄGEN FRÅN UPPSALA TILL FOU-CENTRUM SÖDERHAMN (OCH TILLBAKA IGEN)	42
<i>MARIA ANDERSSON, DISTANSARBETANDE ETNOLOG, HISTORISKA INSTITUTIONEN, UPPSALA UNIVERSITET</i>	42
OM GODA SAMTAL OCH UTSATTA FORSKARE	46
<i>MIKAEL VALLSTRÖM, ETNOLOG OCH FORSKARE VID FOU-CENTRUM SÖDERHAMN</i>	46
PERSONLIG REFLEKTION PÅ BETYDELSEN AV NÄRA FORSKNING I KOMMUNALA BESLUTSPROCESSER	50
<i>EVA TJERNSTRÖM, KOMMUNSTYRELSENS ORDFÖRANDE, SÖDERHAMNS KOMMUN</i>	50
FORSKNING I SÖDERHAMN - FRAMTIDSFUNDERINGAR	FEL! BOKMÄRKET ÄR INTE DEFINIERAT.
<i>THOMAS NORGREN, CHEF FÖR CFL OCH TOVE ELVELID, ANSVARIG FÖR FOU-CENTRUM</i>	52

DEL 1

Introduktion

Göran Brulin, chef för FoUp, Arbetslivsinstitutet

Efter många turer och stark kritik från Söderhamns kommun bestämde sig Arbetslivsinstitutet 1999 för att verkligen leverera den insats som regeringen bestämt att myndigheten skulle bidra med för att mildra konsekvenserna av nedläggningen av flygflottiljen i kommunen. Generaldirektören vid den tiden, Inger Ohlsson, la uppdraget på FoUp-enheten, enheten som forskade om lokala och regionala utvecklingsprocesser. Vi bestämde att en forskarskola med inriktning mot interaktiva kunskapsbildningsprocesser skulle startas. Självt hade jag redan som doktorand besökt Söderhamn i början av 1980-talet och kände staden som en storföretagsdominerad bruksort.

Åtta personer knöts till den forskarskola vi satte upp. Fler än hälften har kommit att doktorera eller skriva en lic-avhandling vilket får sägas vara rimligt bra för en sådan här etablering bortanför etablerade högskole- och universitetsmiljöer. Men förutom i traditionella akademiska produkter ville vi få något att hända. Vad var det egentligen vi var ute efter, vad skulle ske, vilka spår ville vi sätta?

I ITPS (Institutet för tillväxtpolitiska studier) (A2004:009) ”Effektutvärdering av de geografiska målprogrammen inom EG:s strukturfonder” dras några intressanta slutsatser som har bäring på det vi ville göra och faktiskt gjorde. Den slutsats de drar är att den totala investeringen under två programperioder på 17,8 miljarder kronor åtminstone på kort sikt inte satte några som helst spår i Sveriges regionalekonomiska utveckling. Exempelvis vad gäller inkomstutvecklingen i stödkommunerna jämfört med de kommuner som inte fick stöd, kunde inga positiva effekter påvisas. Över 7 000 projekt hade alltså inte gett upphov till ett lärande som sätter spår åtminstone inte i makroekonomiska nyckeltal. Hur är det med vår forskarskola, som delvis finansierades från denna källa och från Arbetslivsinstitutet, har den satt några bestående spår? I ITPS (s 108 – 109) utvärdering, framhåller man i och för sig, att i de kommuner som har en organisatorisk beredskap och ett upparbetat engagemang särskilt från företagarna kan tydliga positiva effekter spåras när det gäller tillväxt, innovationer och sysselsättning. I kommuner där det redan finns utvecklingsorganisationer i vilka företagarna är väl företrädade och dessa organisationer har hög legitimitet kan innovativa

utvecklingsprojekt för fler jobb och företag drivas med framgång. I dessa kommuner går det att få företagen och andra aktörer, utbildningsanordnare, arbetsförmedling, kommunernas företrädare m.fl. att ta initiativ som gynnar nyskapande och kompetensutveckling. När dessa förhållanden föreligger kan en positiv – och väl spridd – kunskapsbildning som stödjer de regionala utvecklingsprocesserna initieras med hjälp av strukturfondspengarna. Hur är det med Söderhamn i detta avseende, har vi hjälpt kommunen att bli mer utvecklingsorienterad?

ITPS framhåller i och för sig att förväntningarna på stora regionalekonomiska effekter är allt för högt ställda på sådana här projekt och program. Vi hade också säkert alltför stora förväntningar på vad vi ville uppnå! ITPS slutsats är att man med sådana här projekt i högre grad bör inrikta sig på att skapa regional dynamik och utvecklingskapacitet istället för att förvänta sig att man med ”från himlen” nedsänkta projekt/program skall uppnå avgörande förändringar i den regionalekonomiska utvecklingen. Istället för att, på kort sikt, sträva mot förändringar och lärande som bryter den negativa regionalekonomiska utvecklingen bör man med strukturfondsmedel och liknande insatser verka för bättre utvecklingsdynamisk organisering i utsatta kommuner och landsändar. Det här är insikter som faktiskt långt före ITPS utvärdering av strukturfonderna vägledde den forskarskola som vi etablerade i Söderhamn. Vår ambition blev med tiden mindre att rädda världen, inte ens Söderhamn försökte vi rädda till slut. Istället blev ambitionen att se till att det ändå såddes några frön som kunde leda framåt mot en mer dynamisk kommun som förmår driva sina egna utvecklingsprocesser bl.a. med stöd i högre utbildning och forskning.

I Söderhamn bestämde sig doktoranderna verkligen för att forska interaktivt med kommunens och regionens ”utvecklingsaktörer”. Kunskapsbildningen skulle ske med de aktörer som verkligen ville se förändring och utveckling. Ett antal olika organisationer och aktörer vidtalades. Kommunens olika förvaltningar deltog i projekt kring arbetstidsmodeller, förändringar av dessa skulle kunna leda till ett bättre arbetsliv för de anställda och bättre service för användarna av kommunens tjänster. Ett traditionellt verkstadsföretag som radikalt ville förändra sina system för lärande och kompetensförsörjning fick hjälp inom ramen för ett annat doktorandprojekt. I ett annat projekt skärskådades ungdomars liv och eventuella fortsatta leverne i kommunen – är man en ”loser” om man bor i Söderhamn? Och vad kan man göra för att någon verkligen skall vilja det? För att få män och kvinnor att verkligen vilja och även kunna bo kvar måste bägge könen ha lika möjligheter och förutsättningar till inflytande och försörjning vilket togs upp i ytterligare ett projekt.

I den här skriften kommer ni att se vilka olika frågor som kom upp på forskningsagendan och vilka diskussioner som fördes i de många seminarier och föreläsningar som genomfördes. Även om en hel del positivt speglas i den här skriften och många intressanta tankegångar och utvecklingsinitiativ kom upp i forskarskolans dagliga verksamhet tror jag att vi hade alldeles för stora förhoppningar om att kunna sätta spår. Precis som framhålls i utvärderingen av strukturfonderna trodde vi att vi med ett antal doktorandprojekt skulle kunna få en relativt problematisk verklighet i och runt Söderhamn att förändras ganska snabbt. Det är bara att konstatera att det inte bara är vi utan även andra faktorer som också måste till om det där ”lyftet” verkligen skall komma för Söderhamn. Det räcker definitivt inte med att någon försöker ta GREPPET! Tänk bara om Söderhamn med omnejd fick möjlighet att verkligen utnyttja sin potential. Tänk exempelvis om man i närheten av det där helt otroliga gamla järnbruket som är omvandlat till gourmetrestaurant där vi alla åt jullunch, femtiofem medarbetare på forskningsenheten – Östersundarna, Gotlänningarna från Visbykontoret, gänget från Norrköping och vi från Stockholm – började bygga hus. Tänk vilka möjligheter till skärgårdsboende. Eller tänk om tågen började gå i tid och man verkligen kände att Söderhamn är en del i en regionförstoring som inte bara sträcker sig till Gävle utan även till Uppsala, Arlanda och Stockholm. Tänk om, tänk om...

ITPS utvärdering avslutas med två illustrerande exempel, Ljusdal och Ovanåker. Dessa två kommuner med likvärdiga grundförutsättningar och ungefär samma mängd tilldelade projektmedel per capita har utvecklat sig väsentligt olika under programperioden, Ljusdal betydligt mer positivt än Ovanåker. En orsak skulle ju kunna vara det doktorandprojekt där Ljusdal var med (obs ett försök att skämta!). Nej detta projekt nämner inte ITPS, istället framhåller man några framträdande skillnader mellan de bägge kommunerna. I Ljusdal finns en organisatorisk beredskap och uppövd förmåga att driva regionala utvecklingsprocesser. Där är alla olika aktörer på något sätt delaktiga i och har en känsla för att kommunen bara kan utvecklas om alla drar sitt strå till stacken och man har även lyckats få företagarna att inse detta. För att vara riktigt provokativ tänker jag därför avsluta detta förord med följande fråga: Lyckades vi i våra interaktiva forskningsansatser göra Söderhamn lite mer likt Ljusdal? Läs skriften och begrund!

Referenser

ITPS (A2004:009) ”Effektutvärdering av de geografiska målprogrammen inom EG:s strukturfonder”

Vad ville/hoppades Söderhamns kommun – och hur blev det?

Gunnar Olsson, förvaltningschef för Lärande och arbete, Söderhamns kommun.

När Hälsinge flygflottilj/F15 i Söderhamn lades ned 1997 utlovades olika kompensatoriska sysselsättningsåtgärder. Bland annat etablerades ett antal statliga verk som exempelvis PRV, enheter kopplade till Arbetsmarknadsstyrelsen och Riksskatteverket. Förutom dessa etableringar fick även Arbetslivsinstitutet (ALI) och Rådet för Arbetslivsforskning (RALF) uppdraget att förlägga verksamhet till Söderhamn. Ett kontor etablerades och en verksamhetsledare anställdes. Från kommunens sida fanns förhoppningar på forskningsstöd i det omställningsarbete som skulle inledas. Målet var att förflytta kommunen från kapitalintensiv produktionsrelaterat näringsliv till kunskapsdriven tillväxt.

Sett ur länets synpunkt var det viktigt att tillföra forskningsresurser till regionens näringsliv och högskola. Näringslivet var dominerat av storföretag och Söderhamn var inget undantag. Ericsson Energy Systems var den då i särklass mest dominerande privata arbetsgivaren. Högskolan i Gävle utredde tillsammans med ALI hur forskningsplattformen skulle kunna formas utifrån regionens behov. Det förslag som arbetades fram kom av olika anledningar att inte realiseras. I stället föreslogs att en forskarskola skulle etableras. Detta för att få ett antal områden belysta och för att stimulera övergången till kunskapsdriven tillväxt. En aspekt som fanns med var också möjligheten att avdramatisera närvaron av forskare i den lokala- och regionala miljön vilket sågs som lättare om doktoranderna rekryterades från regionen.

Kommunen hade förutom omställningsarbetet också behov av att stärka kommunens Lärcentrum ”Centrum för flexibelt lärande/CFL” och sin nyetablerade Teknikpark som startats efter ett omfattande visionsarbete och efter förebild från Soft Center i Ronneby. Teknikparksmodellen utgick från Triple Helix där samhälle, privata företag och akademi med FoU ska samverka. Forskningens närvaro och roll var viktig och central för att bedriva en teknikpark i enlighet med SiSP (Swedish Incubators & Science Parks) konceptet. Teknikparkens inriktning var från början E-tjänster i olika former där elektronisk dokumenthantering och distanslärande låg i fokus.

Inom ramen för kommunens visionsarbete ”vision 2005” markerades utbildning och lärande som en av de viktiga frågorna för omställningsarbetet. Inom handlingslinjen ”Lärande Söderhamn” beskrevs bl.a. följande mål:

- Kommunens skolor skall kännetecknas av hög utbildningskvalitet, flexibilitet och förändringsbenägenhet.
- Övergångsfrekvensen till högre studier skall öka till minst riksgenomsnittet inom tre år.
- Den lokala tillgängligheten till högre studier skall öka bl. a. genom olika former av distansöverbyggande tekniker
- Skolornas och kommunens internationalisering skall öka
- IT-kompetensen ska höjas liksom förståelsen för omvärldsförändringar.
- Utbildningsresurserna bör samnyttjas och ett nära samarbete mellan skola/utbildningsanordnare och arbetsliv utvecklas.
- Bibliotekets roll bör stärkas för att trygga skolornas och allmänhetens behov av informationsförmedling och informationsförsörjning.

I diskussioner mellan kommunen och Arbetslivsinstitutet ifrågasattes det om det skulle kunna vara möjligt att förlägga en forskningsmiljö utanför universitetens campus. Det bedömdes som ett högriskprojekt, och för att stärka forskningsmiljön skapades det ett vidgat projekt genom EU-s strukturfond mål 2 Norra. Genom projektet kunde tre ytterligare forskningsassistenter anställas och lokaler iordningställas. En viktig aspekt var att verksamheten skulle interagera med det omgivande samhället, t ex välja forskningsområden där man nyttjade empiri från regionen och ordna seminarier och konferenser som knöt omgivande näringsliv till enhetens forskning. Ett stort intresse visades från näringsliv, allmänhet och media. När tjänsterna skulle utlysas diskuterades inriktning och efter noggrant övervägande kom syfte och inriktning att bli ”Regional ekonomisk- och sociala utveckling i Söderhamnsområdet med fokus mot följande ämnesområden”:

- Organisationers kunskapsbildning; t ex flexibelt, arbetsplatsanknutet och IT-stött lärande
- Utveckling av moderna organisationsformer såsom projektorganisation, nätverk och IT-företagande

Ett 30-tal sökande inkom med ansökningar och av dessa anställdes 8 personer. Alla utom två kom från Gävleborgsregionen. Efter trevande inledning för att formulera forskningsämnen och lämpliga universitet att samarbeta med så kom verksamheten i gång med sju doktorander. Handledare utsågs och ett antal seminarier genomfördes bland annat för lokal och regional kunskapsuppbyggnad och för att synliggöra verksamheten. Det var också viktigt att formulera strategier och mål för vad kommunens förväntan på projektet.

Projektets mål var:

- Att bidra till verksamhets- och organisationsutveckling genom forskarstöd.
- Att ge stimulans och stöd till företag och förvaltningar i form av nätverksbyggande och utvecklingskoalitioner (regionalt, nationellt och internationellt).
- Att tillsammans med regionens små och medelstora företag, kommunala lärcentra och olika utbildningsanordnare utveckla hållbara former för flexibelt lärande.
- Att genom aktionsforskning bidra till den generella kunskapsbildningen inom området flexibelt lärande och på olika sätt sprida denna kunskap på regional och nationell nivå.

Parallellt med uppbyggnaden av Arbetslivsinstitutets FoU-verksamhet i Söderhamn genomfördes också ett antal seminarier genom Tjänsteforums (RALF) regi. En fråga som ställdes var bland annat. ”Går det att forska i Söderhamn?”.

Politikerna markerade tidigt i omställningsprocessen att FoU-verksamheten var angelägen och prioriterad. Man deltog aktivt i de seminarier som arrangerades och markerade tydligt att satsningen var angelägen för kommunens utveckling långsiktigt. För att förstärka kommunens satsning på de lärande processerna och FoU-verksamheten tecknade Sparbanksstiftelsen i Söderhamn något år efter FoU-centrums start avtal med Högskolan i Gävle om finansiering av två professorer och fyra doktorandtjänster inom områdena innovation och entreprenörskap. Innovatörstjänsten tillsattes ett år efter utlysningen men entreprenörstjänsten drog ut på tiden och tillsattes först 2007.

Och hur blev det då...?

Efter att anställningarna var klara och lokaler iordningställdes kunde forskningsassistenterna etablera sig i sin nya miljö. Förutom gruppdynamiska processer vidtog diskussioner om hur verksamheten skulle byggas upp. Alla kom med olika utbildningsbakgrund och skilda yrkeserfarenheter. Vad skulle beforskas? Vilka universitet kunde anta och ta emot våra blivande doktorander? En efter en antogs deltagarna till doktorandstudier vid olika universitet. Linköping antog fyra, Stockholms universitet, KTH och Luleå vardera en. I den ursprungliga överenskommelsen med Arbetslivsinstitutet, Länsstyrelsen och Mål 2 Norra skulle 20 % av doktorandernas tid ägnas åt att bygga upp forskningsmiljön i Söderhamn och interagera med lokalsamhället. I ansökan till Mål 2 Norra angavs följande syfte och mål:

”Projektet syftar till att skapa ett FoU-centrum i Söderhamn och utveckla olika former av flexibelt- och IT-stött lärande samt genom olika nätverk och utåtriktad verksamhet utveckla/förbättra företag/organisationers utvecklingskraft kunskapsbildning samt stärka deras kontakter med högskolor/universitet och FoU.”

När projektet avslutades kunde man konstatera att ett tjugotal seminarier hade genomförts inom skilda ämnesområden med cirka 900 deltagare. Övriga indikatorer och resultat redovisades enligt följande:

Forskningsstationen är etablerad och ett stort antal samverkansprojekt mellan företag är genomförda. Olika företag och organisationer i Hälsingland är underlag för projekt-deltagarnas forskningsstudier. Genom seminarier, rapporter och nätverksträffar har företag och allmänhet delgetts gruppens resultat.

Följande målsättningar angavs i ansökan:

- *Att bidra till verksamhets- och organisationsutveckling genom forskarstöd.*
Kommentar: Genom seminarieverksamheten och projektets verksamhet har projektet hög måluppfyllnad.
- *Att ge stimulans och stöd till företag och förvaltningar i form av nätverksbyggande och utvecklingskoalitioner (regionalt, nationellt och internationellt).* Kommentar: Olika nätverk har initierats genom projektets aktiviteter. Projektmedlemmarna deltar i regionala, nationella och internationella nätverk. Bl.a. har man deltagit och i flera fall medverkat i

nationella och transnationella konferenser (Danmark, Island, Finland och England). Hög måluppfyllelse.

- *Att tillsammans med regionens små och medelstora företag, kommunala lärcentra och olika utbildningsanordnare utveckla hållbara former för flexibelt lärande.* Kommentar: Två av doktoranderna studerar och samverkar med ett antal företag kring lärande processer och arbetsplatslärande. Verksamheten genomförs i nära samverkan med kommunernas lärcentra.
- *Att genom aktionsforskning bidra till den generella kunskapsbildningen inom området flexibelt lärande och på olika sätt sprida denna kunskap på regional och nationell nivå.* Kommentar: Verksamheten sker i nära samarbete med Centrum för flexibelt lärande (CFL) och Leonardo- Socrates- och Equalprojekt med motsvarande inriktning.

Verksamheten har stärkt uppbyggnaden av Söderhamns Teknikpark och etableringen av CFL som en lärande arena.

Resultat:

- *Etablering av forsknings- och utvecklingsmiljö inom området flexibelt lärande samt lokal och regional utveckling.* Kommentar: Helt genomfört.
- *Kompetensutvecklande projekt och lärande hos företag där praktiska resultat som ska ge ökad medvetenhet i organisationsutveckling och lärande hos företagsledare, utvecklingsansvariga i företag och förvaltningar, konsulter m fl.* Kommentar: Ett stort antal projekt har initierats och genomförts. Tillsammans med seminarieverksamheten har en kunskapsutvecklande process påbörjats.
- *Nätverksskapande projekt som i sin tur skapar möjlighet för olika nätverk och klusterbildningar mellan verksamheter i första hand inom regionen.* Kommentar: Deltagande innovationsnätverk, klusterstudier etc. skapar utvecklingsprocesser mellan aktörerna.
- *Seminarieverksamhet med spridning av forskningsresultat.* Kommentar: Hög måluppfyllnad
- *Utveckling av metoder för flexibelt lärande och ökad tillgänglighet till anpassade utbildningar för företag och verksamheter i regionen.* Kommentar: Genom samverkan mellan Equalprojektet People genomförs företagsförlagd utbildning och projektets deltagare studerar effekterna av verksamheten.

När det gäller nya arbetstillfällen så har projektet förutom de 8 projektanställda skapat 2 anställningar pga. omfattningen av seminarieverksamheten. Tre personer har valt att förlägga sin verksamhet till enheten. Två disputerade forskare har valt att flytta till Söderhamn med enheten som utgångspunkt och har arbetat på distans mot bl.a. Riksantikvarieämbetet i Stockholm och Jämtlands läns museum.

En person har anställs för utskrifter av intervjuer och allmänna kontorsgöromål. En vaktmästare har beretts fortsatt anställning pga. seminarieverksamheten. En lärare har beretts sysselsättning del av tjänst för översättningsuppdrag. Projektet har medverkat till att 2 nya transnationella EU-projekt har skapats som sysselsätter 3 projektledare och lärare från den befintliga verksamheten. Tillsammans med Teknikparken i Söderhamn har två nya företag skapats inom miljöområdet och ett har etablerats på grund av enhetens existens.

Målen angående utveckling av lär- och kunskapscentra och frågan om att etablera nya eller utvecklade teknikcentra är uppfyllda. Samverkansprojekt med företag genomförs genom att projektets medlemmar verkar i ca 20-talet företag. Personer i kunskapsutvecklande projekt har undertecknad definierat alla de personer som deltagit i olika seminarier och sammankomster som projektet medverkat till. Om man definierar alla projekt oberoende av storlek har ca 125 företag medverkat.

Förutom ovanstående resultat har FoU-verksamheten avdramatiserat kontakten med forskare och högre utbildning. Det har funnits ett brett intresse från företag och offentliga organisationer. Verksamheten är idag väl förankrad i landskapet. Utifrån att FoU-etableringen bedömdes som ett högriskprojekt så kan vi idag konstatera att det har varit lyckat, tre har doktorerat och två ytterligare ligger i slutfas av sina studier.

Forskarstation Söderhamn - några reflektioner

Lennart Svensson, forskare vid Arbetslivsinstitutet och forskningsledare vid FoU-Centrum Söderhamn

Jag ska göra några personliga reflektioner som ansvarig för forskarstationen och jag fokuserar på några viktiga faktorer och förutsättningar som jag uppfattat och som varit styrande för de beslut som jag tagit i samråd med ansvariga på ALI och Söderhamn.

Satsningen i Söderhamn har utformats mot bakgrund av erfarenheterna från Forskarstation Bergslagen. Den utgjorde grunden och var en förutsättning för etableringen i Söderhamn på flera sätt.

Vi hade en praktisk, konkret erfarenhet som gjorde att vi blev trovärdiga. Vi hade visat att det var möjligt att organisera forskning på nytt sätt i samverkan med lokala intressenter. Den praktiska erfarenheten var särskilt viktig mot bakgrund av den långa planerings- och initieringsprocessen i Söderhamn innan jag blev inkopplad. Det var en process som hade präglats av samtal, snarare än *samhandling*. Jag kom in i ett läge när man i kommunen hade tröttnat på allt tal och alla visioner. Man krävde att det snabbt skulle hända något. ALI kom då med ett konkret förslag - att bygga upp en forskarstation i Söderhamn. Förslaget accepterades omedelbart av berörda och etableringen skedde inom några månader.

I dessa postmoderna tider finns en föreställning om att all kunskap är relativ och kontextbunden, vilket jag starkt motsätter mig, särskilt om forskning syftar till att vara nyttig och användbar. Det finns naturligtvis en generell kunskap som forskningen kan synliggöra och utveckla och som kan ge stöd för det praktiska handlandet. Det vi gjort inom ramen för Forskarstation Bergslagen kunde till stora delar överföras till Söderhamn, men med en nödvändig lokal anpassning. Jag ska peka på några likheter och anpassningar mellan dessa båda satsningar:

* Poängen var ju att visa att forskning kan vara en stimulans, ett stöd, ett hjälpmedel och en drivkraft i lokal och regional utveckling. Det var inte självklart i de berörda regionerna. För att forskningen ska få en användbarhet och en utvecklingskraft förutsätter det att det finns en närhet till de berörda, en aktiv medverkan i uppbyggnaden, en hög grad av interaktivitet i genomförandet, en utgångspunkt i praktiskt upplevda problem, men med ett långsiktigt perspektiv på lösningarna. I båda fallen var det helt nytt att försöka göra forskningen till en naturlig del av vardagen i dessa typer av kommuner. Jag uppfattar att vi till stora delar har

lyckats med denna ambition bland vissa viktiga avnämare och även bland stora grupper av allmänheten, särskilt i Söderhamn där forskningsinsatserna var mer koncentrerade.

* En gemensam utgångspunkt i båda satsningarna var att utgå från praktiskt upplevda problem i kommunerna. Det försökte vi lösa på olika sätt - genom kopplingen projektutvecklare och doktorander i Forskarstation Bergslagen samt genom en utvecklingsfas, där doktoranderna fick formulera sina forskningsfrågor i samverkan med lokala aktörer i Söderhamn. De blivande doktoranderna anställdes här som forskningsassistenter under sex månader, och de som klarade av att bli antagna och som hade en förankrad frågeställning fick doktorandtjänster. En person föll bort på grund av att det inte gick att hitta finansiering för alla åtta personerna och att antagningen till forskarutbildningen inte vara klar inom utsatt tid. Jag bedömer arbets sättet i Söderhamn som ett lyckat försök att kombinera det enskilda intresset hos doktoranderna med de frågor som fanns lokalt inom ramen för en utvecklingsfas på ett halvt år.

* Söderhamn byggde på en sammanhållen grupp av doktorander. Avsikten var att skapa en intellektuell och kritisk gemenskap, vissa sammanhållna kurser, en större synlighet, konkret samarbete, gemensamma utåtriktade aktiviteter. Alla utom två rekryterades från regionen, två från Stockholm. De två från Stockholm skaffade övernattningslägenheter i Söderhamn. Gruppen var mer sammanhållen under de första två åren, då det fanns mer av gemensamma aktiviteter - kurser, träffar, möten osv. Till gruppen anslöt sig senare ett par personer som höll på att avsluta sina doktorandstudier.

* I Söderhamn hade forskare från ALI ett handledningsansvar för doktoranderna, oftast i samarbete med andra forskare på olika institutioner. Fyra doktorander var knutna till Linköpings universitet. Genom handledarskapet var det lättare att påverka inriktning och metoder i forskningen. Det var en viktig skillnad gentemot Forskarstation Bergslagen. Den senare lösningen är arbetsintensiv, men genom att flera forskare från ALI åtog sig handledningsansvar var den möjlig att genomföra. Den innebar samtidigt att satsningen i Söderhamn fick en starkare förankring inom ALI. Två doktorander verkade på ett parallellt sätt inom ramen för en motsvarande - men mindre - satsning knutna till Högskolan i Dalarna. Dessa personer deltog i vissa av våra kurser och på en del av seminarierna.

* Forskarstationen i Söderhamn knöts till och administrerades av en stark intermediär - CFL, Centrum för Flexibelt Lärande. Den var en central del av Söderhamns satsningen och är en viktig organisation för all vuxenutbildning i Söderhamn med utbildning, vägledning,

validering, projektledning, konferensverksamhet m.m. Totalt arbetar ett åttiotal anställda här, vilket gör det till ett av landets största lärcentrum. CFL är involverade i en rad transnationella utvecklingsprojekt och internationella samarbeten. Den goda fysiska miljön bidrar till att ge vuxenlärandet och forskning en legitimitet och en synlighet i regionen. Här fanns resurser för möten, aktiviteter, seminarier m.m. Inriktningen på CFL:s verksamhet stämmer väl överens med innehållet i doktorandernas arbete. Chefen för CFL var personligen intresserad av forskning och var drivande i förankringen av idén i kommunen. Nu finns en ny ledning för CFL och det är oklart hur deras intresse och engagemang är för en fortsatt utveckling av forskningen. Två av dem som disputerat har fått finansiering genom nationella projekt i samarbete med ALI och de kommer att vara knutna till CFL.

* Båda exemplen visar att genom en lokal och regional etablering kan nya resurser för forskning skapas. Det skedde med EU-pengar och kommunal medfinansiering. För Söderhamns del gick Sparbanksstiftelsen in med medel för att finansiera två doktorander. (ALI finansierade fem stycken.) I ett senare skede avsatte Stiftelsen i Söderhamn resurser för två professurer och ytterligare två doktorandtjänster. I det arbetet var ALI inte inblandat, utan Högskolan i Gävle fick ett avgörande inflytande på formuleringen av tjänsterna. Man lyckades först endast tillsätta en av dessa professurer. De ansvariga i kommuner menar att det var ett misstag att inte tydligare knyta dessa tjänster till det pågående FoU-arbetet vid forskarstationen, och man tycker också att ALI hade kunnat vara ett stöd i formuleringen av tjänsterna och villkoren för dessa.

* I Forskarstation Bergslagen förde vi inga mer ingående diskussioner om vilken typ av forskning som prioriterades, förutom att den skulle vara till nytta för regionen. En kurs i aktionsforskning organiserades på Karlstad universitet, men ingen av oss medverkade i utbildningen. I Söderhamn var några av doktoranderna undrande inför utvecklingsdelen i satsningen. För flera av dem var det främmande att bli aktionsforskare. De hade dålig kunskap av området och på deras institutioner var det inte en accepterad metod. För att skapa en vetenskaplig legitimitet och för att förstå hur vardagskunskap och vetenskaplig kunskap hänger samman arbetade jag tillsammans med andra forskare (bl.a. Göran Brulin och Per Erik Ellström) långsiktigt – genom att starta SIRA (Swedish Interactive Institute), medverka på HSS-konferenser, ge ut en bok (Interaktiv forskning), och genom internationellt samarbete (medverkan på konferenser och ytterligare en bok - Action and Interactive Research). Jag uppfattar att detta var viktigt för att kommunicera våra förhållningssätt i gruppen och att visa att interaktiviteten kan se olika ut i de skilda projekten. Graden av interaktiviteten varierar,

men i alla avhandlingar finns en utvecklad samverkan med det omgivande samhället i någon form av gemensam kunskapsbildningen. För många av doktoranderna var det en stor befrielse att inte behöva vara aktionsforskare som skulle ta ansvar för eller driva ett utvecklingsarbete. Erfarenheterna visar ju att det är en för svår uppgift, särskilt för en doktorand. Dessutom är långsiktigheten begränsad i en forskardriven utveckling.

* Det som var gemensamt för båda satsningarna var ambitionen att ”bygga broar” - inom och mellan regionerna. Det var den kanske viktigaste erfarenheten som jag gjorde i Forskarstation Bergslagen. Samverkan för gemensam utveckling kan ta sig många former - nätverk, Triple Helix, partnerskap, innovationssystem. I Söderhamn har Forskarstationen bidragit till att knyta samman Söderhamn med Gnosjö, olika universitet, nationella finansiärer, internationella partners i olika EU-projekt, konsulter och nationella aktörer. De praktiska erfarenheterna har gjort att jag kunnat utveckla ett nytt forskningsområde och medverkat till att skriva böcker på området.

* Stödet från ALI var en avgörande förutsättning för båda satsningarna. Det fanns en uttalad vilja hos ledningen i det första fallet och från enhetschefen i det andra. I båda fallen fanns utrymmen för att göra flexibla lösningar och att åtgärda problemen efter hand. Det gav en självständighet för oss som forskare att få koncentrera oss på viktiga frågor. En gemensam svårighet har dock varit att få ett stöd från de informationsansvariga inom ALI för att sprida våra erfarenheter.

Om regional utveckling och forskning - i lokalt samarbete.

Erik Flemström och Casten von Otter, Arbetslivsinstitutet, Stockholm

Bakgrund

Regional utveckling handlar om tre ting:

- Resurser
- Infrastruktur
- Nya idéer och läroprocesser.

Arbetslivsinstitutets engagemang i söderhamnsregionen omfattar den tredje punkten. Det börjar finnas en samlad kunskap av forskarstationer och forskarskolor som tillkommit i regionalt utvecklingssyfte. Vi har tillsammans erfarenheter från tre sådana, Forskarstation Bergslagen, Forskarskolan Östra Norrbotten (FÖN) samt Forskarstation Söderhamn. Förväntningarna på resultat är ofta höga och orealistiska.

Föreställningen om ett enkelriktat linjärt samband *problem - forskning - lösning - nya jobb* har mycket lite med verkligheten att göra. Den linjära modellen kan möjligen fungera om ett företag har ett lämpligt, väldefinierat problem kring en teknisk frågeställning. Men oftare än forskarstöd krävs i sådana situationer tekniska konsultinsatser, utbildning, eller rätt och slätt information. En lokal forskningsinstitution har en annan mindre omedelbart instrumentell, men samtidigt bredare och mer långsiktig funktion. I bästa fall är den en viktig del av det regionala innovationssystemet.

Vi skall i detta avsnitt diskutera den regionala forskarstationens roll som en del av ett utvecklat innovationssystem. Vår tes är att forskarnas viktigaste roll bara indirekt berör deras egentliga forskningsinsats. Betydelsen av en forskarstation ligger snarare i dess bidrag till att organisera kunskapsprocessen inom innovationssystemet.

Innovationssystem

Begreppet innovationssystem betonar betydelsen av lärande och utprovande av kunskap som underlag för utveckling av nya processer och produkter i näringslivet. Som Gary Hamel, företagsgurun, påpekat har genombrott för begrepp som varumärkesbyggande,

kostnadsredovisning, divisionalisering, projekt arbete och självstyrande och problemlösande grupper, bidragit mer till företags uthålliga konkurrensfördelar än något patent som kommit fram i en uppfinnarverkstad.

Innovationer definieras brett i sammanhanget: ”Alla viktiga ekonomiska, sociala, politiska, organisatoriska institutionella och andra faktorer som påverkar hur innovationer uppstår, sprids och används.” (Edquist, 2001) Innovationssystem handlar således inte bara om uppfinningar i den traditionella meningen (nya produkter = varor och tjänster), utan också om förnyelse av produktionsprocesser, tekniska förbättringar, distribution och marknadsföring. Alla dessa faktorer är inte lika viktiga - vilken roll de har varierar från fall till fall. Att identifiera de viktigaste i en konkret situation är ett viktigt inslag i formandet av företagets innovationssystem.

Ofta talar man om det nationella innovationssystemet, vilket är rimligt när man har utformningen av statlig industripolitik som utgångspunkt. Här ser vi innovationssystemet som något som olika aktörer sätter ihop utifrån hur man upplever sina behov, med hjälp av de ”innovationsmoduler” som finns att tillgå i det nationella systemet (som även har tentakler utanför landet). Ett ambitiöst företag måste definiera sitt eget behov av lärande och också vara medvetet om när systemet behöver omprövas och förnyas. En analys av innovationssystemet innebär både att man granskar systemets delar och dess användning. Bristande lokalt innovationsklimat kan bero på svagheter i båda avseendena.

Bidrag till innovationssystemet kommer från många håll bl.a.:

- FoU-myndigheter och institut
- Universitet och annan forskning
- Ledande företag
- Media
- Konsulter
- Företagets nätverk inkl. branschen
- Kunder
- Arbetsmarknaden

Kärnan i innovationssystemet utgörs av FoU-institutioner som systematiserar teoretisk och empirisk kunskap. Men nya idéer för produkter, processer och system förmedlas också från utvecklingsavdelningar i ledande företag (jfr "lokomotivföretag") ofta via konsulter. Bra media som sprider och kritiskt granskar goda exempel är också viktiga. En poäng med listan ovan är dock att företagets vardagliga relationer med kunder, leverantörer, och ny arbetskraft även är delar av innovationssystemet. Den viktigaste källan till nya idéer och kunskaper för många mindre företag är interaktionen med andra aktörer i företagets värdekedja eller nätverk. (Johansson & Mattsson 1987) Innovationsarbete för ett genomsnittligt företag handlar om att ta till sig och använda det bästa av redan känd kunskap. Forskarstationen har i sammanhanget en central men ännu ganska outvecklad roll.

Jämfört med den klusterteori som var populär för inte så många år sedan, är innovationssystemansatsen mer öppen och väsentligt mer realistisk i en tid som mer utmärks av "the death of distance" och global arbetsdelning än slutna kluster. I resten av denna lilla uppsats skall Söderhamnsprojektet diskuteras mot bakgrund av innovationssystemansatsen.

Uppdraget

Nedläggningen av flygflottiljen F15 i Söderhamn var kulmen på en lång negativ utveckling för sysselsättningen i kommunen. Söderhamnskommittén tillsattes för att föreslå, (1) lokalisering av statliga verksamheter till Söderhamn, samt, (2) andra åtgärder som kunde stärka kommunens utveckling. Även om begreppet innovationssystem inte användes, är inriktningen samma.

Involveringen av Arbetslivsinstitutet och Rådet för arbetslivsforskning (RALF) tillgodosåg båda aspekterna av kommitténs uppdrag. Arbetslivsinstitutet skulle senast i januari 1998 ha etablerat FoU-verksamhet i kommunen till stöd för den regionala utvecklingen. Institutets projekt inriktades mot nätverksutveckling och andra former för verksamhet som gällde "brobyggande" mellan aktörer, sammankoppling av företag och liknande och samarbete med exempelvis högskolan, EU:s olika strukturfondsprogram, o.s.v. RALF anslog medel till ett TjänsteForum i Söderhamn för forskning kring "tjänster och kunskapsföretag i ett regionalt utvecklingsperspektiv", som anknöts till Högskolan i Gävle. Projektstarten drog ut på tiden på grund av en svag och splittrad ledningsfunktion, med låg legitimitet hos olika aktörer. ALI och TjänsteForum hittade inte varandra och processen stannade av.

Vi skall kommentera två lärdomar av Söderhamnsprocessen: Dels, varför stannade planering inledningsvis upp? Varför tog det gemensamma arbetet aldrig fart? Dels, vilken roll har forskarstationen i ett innovationssystemers perspektiv?

Söderhamnskommitténs hade auktoritet genom sin politiska förankring i kanslihuset, men var av naturliga skäl inte ledande i organisationen av forskningen. Övriga institutioner som kallats till Söderhamns undsättning var i allmänhet lagom roade. Som i många liknande situationer försökte man lojalt passa in också detta uppdrag i sin forskningsagenda. Få hade ett helhjärtat och uthålligt engagemang, något som särskilt gällde den nivå som hade ledningsansvar. Inte heller detta är ovanligt. Tilltron till denna typ av projekt som rinner upp hos politiker i en krissituation är låg, inte bara inom universitetsvärlden. Många är skeptiska till myndigheters förmåga att driva regional ekonomisk utveckling. ”Man lägger sin näsa i blöt i sådana saker som det offentliga inte har näsa för.”(Hamrefors 2001)

Det är lätt att instämma, även om det finns exempel på motsatsen - uthålligt samarbetat med kvalificerade entreprenörer har åstadkommit resultat. Kärnan är emellertid entreprenören, att man hittar personer med rätt drivkrafter att samverka med. Det går inte att driva utvecklingsprojekt med myndigheters och FoU-instituts marginalresurser. Grundproblemet är emellertid kunskapssynen, som ofta förenklat innebär att praktikerna skall ta till sig teoretikernas kunskap. Man glömmer den viktiga kunskap som genereras av praktiken och den interaktiva process som krävs för att forma dessa båda kunskaper till en användbar syntes. Forskning som bygger på en aktionsansats, har på senare år blivit ett viktigt inslag i näringslivets kunskapsprocess. (Aagaard Nielsen & Svensson 2006)

Forskningen som katalysator

Erfarenheterna från de forskningsprojekt vi kunnat följa vid de olika i regionala forskarstationerna leder till tre slutsatser. För det första, forskningen fungerar i sammanhanget främst som katalysator i en integrativ process mellan teoretisk och praktisk kunskap. Det är sällan forskarens undersökningsresultat som är det väsentliga inslaget, utan kunskapsprocessen i en bra forskningsmiljö. Det handlar om hur man formulerar problem, söker kunskap, värderar den med avseende på relevans och tillförlitlighet o.s.v. Värdet av interaktionen mellan forskare och praktiker är ömsesidigt och ligger i denna gemensamma

process, där forskaren bidrar med generella kunskaper och praktikern med kontextuell erfarenhet.

En andra slutsats är att kunskapsprocessen som rör sig inom det vi kallat innovationssystemet inte bör överdriva betydelsen av geografisk *närhet*. Parollen i Bergslagen blev efter ett tag, ”riva murar och bygg broar!”. Försök att tillämpa klusterteorier anpassade för Silicon valley i de gamla brukskommunerna var inte trovärdiga. Däremot kunde man bygga virtuella kluster (d.v.s. innovationssystem) baserade på *likhet* eller *komplementaritet* i intressen mellan företag. De kommuner som omfattades av forskarstationen hade alla en utpräglat industriell näringslivsstruktur. En väsentlig insats var att leda dem i riktning mot mer postindustriella värderingar och begrepp. I stället för att transferera resurser (ex. bidrag) från starka till svaga landsdelar, gällde det att identifiera förutsättningarna för värdeskapande samverkan dem emellan.

Slutligen, kan övergången mellan industrisamhället och det postindustriella samhället betraktas som ett paradigmskifte, som innebär en ny ram för grundläggande begrepp, frågeställningar och antaganden om verkligheten - i korthet en ny vision som ställer krav på en radikal förnyelse av innovationssystemet.

Relaterar man paradigmskiftet till forskningen vid forskarstationerna uppträder ett nytt problem. Visionär debatt har inte någon självklar hemvist inom de flesta vetenskaper. Det är ett litet antal discipliner som är nära knutna till en stark professionell praktik t.ex. arkitektur och design, som arbetar med framtidsinriktade koncept och scenarioteorier. Forskarstationerna har därför anledning att öka forskningens relevans genom att utveckla bättre dialoginriktade metoder med syfte att utveckla och skärskåda nya scenarier.

Forskning bedrivs i en miljö där kritik och oenighet uppfattas positivt. Många traditionsbundna praktiker vill helst skjuta ifrån sig det som uppfattas som intellektuellt utmanande. Utveckling förutsätter ”avlärande” i en fas. Lika viktigt är emellertid att därefter gå vidare till den konstruktiva fasen, då man landar i en ny erfarenhet, med nya idéer och visioner. (von Otter 2006)

Forskningen är en viktig del av ett regionalt innovationssystem, men det förutsätter att forskarna inser betydelsen av interaktion teori och praktik. Från att ha varit en liten

elitverksamhet i samhälle är den idag en bred verksamhet. En forskarstation är inte ett ställe dit praktiker kommer för att lösa biljett till kunskapslandet, utan en mötesplats för människor som färdas i olika riktningar och bär med sig olika bagage.

Referenser

- Aagaard Nielsen K, L. Svensson eds. (2006) *Action and Interactive Research*, Maastricht:Shaker publishing
- Edquist C (2001) i, *Innovationssystem, kluster och kompetensblock*, Stockholm: Rådet för arbetslivsforskning
- Forskarstation Bergslagen (2001) *Riv murar, bygg broar: Strukturomvandling i verkligheten*.
- Hamrefors S. (2001) Dialogik och affärsutveckling, i Ekstedt E. *Kunskap och handling för företagande och regional utveckling*, Arbetslivsinstitutet: Arbetsliv i omvandling 2001:4
- Johanson J., L-G Mattsson (1987) Interorganizational relations in industrial systems: a network approach compared with the transactions-costs approach, I *International Studies of Management and Organization* (17:1)
- von Otter C. red. (2006) *Ledarskap för fria medarbetare - en antologi*, Stockholm: Arbetslivsinstitutet (ny distr. FAS)
- Rapport över tre år med regional utvecklingsverksamhet, 1998-2000
- Söderhamnskommittén (1998) *Omstrukturering av arbetslivet i Söderhamn – slutrapport från Söderhamnskommittén* PM 1998-06-30 (N1996:8)

DEL 2

Att lära sig forska – några villkor för lärande i en oprövad miljö

Maud Baumgarten, en av de doktorander som anställdes vid FoU-centrum Söderhamn hösten 2000, pedagog, knuten till IBV, Linköpings universitet

Min resa inom forskarvärlden började med ett intresse för varför människor utbildar sig. Det har sin grund i att jag tidigare har arbetat med bland annat distansförlagd högskoleutbildning. I landskapet Hälsingland finns ingen högskola och de formella utbildningsnivåerna hos befolkningen är i förhållande till riksgenomsnittet låga. Det har därför funnits ett intresse i kommunerna av att ge människor i Hälsingland möjlighet till högre utbildning. När forskningsenheten i Söderhamn etablerades blev det även möjligt att bedriva doktorandstudier. Jag fick tillfälle och en chans som boende i landskapet att genomföra en forskarutbildning på distans – men ändå nära.

Jag har under doktorandtiden till stor del ägnat mig åt att förstå lärande och i synnerhet lärande på arbetsplatsen och dess förutsättningar. Därför kommer jag i det här kapitlet att göra några personliga reflektioner kring min arbetsplats, en forsknings- och utvecklingsenhet, som en miljö för lärande. Vår uppgift blev även att bygga upp denna forskningsenhet. Hur har det då varit att bedriva forskningsstudier på distans, antagen vid Linköpings universitet, med utgångspunkt från forskningsenheten i Söderhamn och knuten till Arbetslivsinstitutet i Stockholm?

Min forskning

Min avhandling handlar om lärande i arbetslivet. Jag har gjort en studie av anställda inom en produktionsindustri. Frågan har varit vilka faktorer som kan ha betydelse när anställda ska delta i olika läraaktiviteter på arbetet för att lära nytt. Olika faktorer visar sig ha olika betydelse för olika grupper. Det är faktorer på såväl individuell, organisatorisk och samhällelig nivå. Frågan har varit praktiskt intressant utifrån att man idag i arbetslivet talar mycket om kompetensutveckling och lärande, för att möta de förändringar som sker. Vissa grupper riskerar att ställas utanför arbetsmarknaden, och arbetsgivare kan ha svårt att hitta arbetskraft med erforderlig kompetens. Det studerade företaget behövde anställda som kunde utföra fler arbetsuppgifter på ett kvalitativt bra sätt. Företaget arrangerade olika läraaktiviteter för att de anställda skulle lära de nya momenten, men alla anställda var av olika skäl inte beredda att

anta utmaningarna. Jag har bland annat tittat närmare på villkoren för lärande och därför ligger det nära till hands att fundera över villkoren för lärande på min arbetsplats.

Forskningsenheten som lärmiljö

Jag har som beskrivits varit knuten till tre olika organisationer. Det innebar att det fanns olika mål som jag skulle förhålla mig till. Förutom mina egna något otydliga mål fanns även mer eller mindre yttre formulerade mål från de olika institutionerna. I Söderhamn skulle en enhet för forskning och utveckling byggas upp. Forskningen skulle komma till nytta genom att vara ett stöd för regional utveckling. Det innebar att jag gjorde åtskilliga studiebesök och träffade massor av människor för att fånga viktiga frågor kring utbildning och kompetensutveckling i regionen. Samtidigt arbetade jag och mina kollegor med att även att bygga upp en forskarmiljö och anordna seminarier, föreläsningar och andra möten. I ALI:s verksamhet framgick att ALI bland annat skulle bidra till ett bra arbetsliv med väl fungerande arbetsvillkor, och ge ökad kunskap om och i arbetslivet. Universitetet var inte särskilt intresserat av regional utveckling i Hälsingland, utan fokus var lärande i ett mer teoretiskt perspektiv och att en avhandling skulle produceras. Det innebar att mina forskningsfrågor och mitt handlande/arbete ”stöttes och blöttes” utifrån mitt och de olika ”intressenternas” mål, där även den arbetsplats som jag kom att göra min studie ingick, mot något som jag senare skulle bli bärare av.

I lärsituationer är målen viktiga. Att veta, eller tro sig veta vart man är på väg är viktigt för lärandet, men att målen kan omtolkas efterhand, utifrån att förutsättningar och krav ändras. Det var således en trevande start och en utmaning att få ihop de olika målen, vilket jag inte kommer att beskriva här. Men med ökad delaktighet i forandet av målen, där ett led var att formulera en tydlig forskningsfråga, blev doktorandstudierna rakare och klarare. Det innebar att vissa aktiviteter kunde läggas åt sidan som i viss mening var kringaktiviteter för själva avhandlingsskrivandet. Däremot kunde sådana aktiviteter vara viktiga för uppbyggnaden av forskningsenheten. Jag tänker då bland annat på att vi arrangerade öppna föreläsningar och seminarier. Min ambition var att avhandlingen skulle vara praktisk relevant men också teoretisk intressant, samt att enheten skulle utvecklas till en forskningsenhet.

På vägen mot målet är det viktigt med avstämningar, att få feedback på det utförda arbetet, för att läroprocessen ska fortsätta. Här har handledarna varit oerhört viktiga. De gav värdefull respons på arbetet som förde avhandlingsskrivandet framåt. I det avseendet finns inget annat

att önska. De har dock till största delen funnits på stort geografisk avstånd, vilket innebar att de vardagliga kontakterna exempelvis över lunchen eller på fikarasten för korta frågor och snabb feedback, uteblev. Här anser jag att forskningsenheten som lärmiljö skulle ha stärkts om ett antal seniora forskare fysiskt hade funnits på plats. Den feedback som även gavs från ”praktiken” var naturligtvis oerhört viktig.

Den här resan genom forskarutbildningen har varit fylld av lärmöjligheter. Ett annat villkor för lärande är att det finns lärpotentialer i uppgifterna och att man kan utnyttja dem. Är det en utbildning kan det tyckas som en självklarhet, att man lär. Men, det har inte alltid varit möjligt att utnyttja den stora lärpotentialen inom den institution jag har tillhört. Jag har i vissa avseenden behövt vässa de teoretiska verktygen inom mitt ämne. Det kanske hade underlättats om jag i större omfattning hade deltagit på seminarier och arbetsplatsträffar och haft möjlighet till korridorssnack och annat inom den miljön. Den geografiska distansen har begränsat möjligheterna. Jag anser däremot att jag har haft stor nytta av mina erfarenheter från bland annat arbetslivet och att jag har haft lokalkännedom i mina kontakter med arbetsplatser och med de människor som arbetat där. Det kan uttryckas som att jag där har kunnat utnyttja de lärpotentialer som funnits och som varit viktiga för det empiriska underlaget. Den för avhandlingen studerade arbetsplatsen kanske av den anledningen också bättre har kunnat vara delaktig och haft viss ”nytta” av min närvaro och arbete.

De seminarier vi själva anordnade på enheten har varit viktiga inslag i lärprocessen, liksom de mer informella träffarna i fikarummet. Vidare har det varit av vikt att det har funnits möjlighet att delta i nationella och internationella konferenser. Att ha kontakter utanför forskningsenheten, samt tillgången till bibliotek har varit en nödvändighet för lärandet, vilket är något att ha i åtanke när universiteten tar sin hand ifrån forskningsenheten liksom Arbetslivsinstitutet.

Ytterligare ett villkor för lärande är arbetsplatsens kultur. I en kultur som gynnar lärandet är det ”högt i tak”. Det kan t.ex. innebära att det finns en tolerans för olikheter i uppfattningar och att ifrågasättande och kritisk reflektion uppmuntras. Det i sin tur förutsätter hög nivå av förtroende och tillit samt jämlika relationer. Arbetsplatsens kultur har således en subjektiv dimension. Vi representerade olika ämnesdiscipliner och därmed olika kulturer. Vi hade dessutom mer eller mindre lång arbetslivserfarenhet från olika områden. Vad har då denna heterogenitet inneburit?

För min egen del skulle jag, som tidigare berörts, ha behövt en bättre inskolning till pedagogiken. Jag har saknat sådana seminarier och i synnerhet pedagogiska diskussioner. Mångvetenskapen har varit intressant, angelägen och nyttig på andra sätt. Det har givit inblickar och lärdomar som jag inte skulle ha fått vid en endisciplinär enhet. Sannolikt har även ett informellt lärande skett, något som i viss mening ”hänt bakom ryggen”, och som är svårare att explicitgöra men som kan utgöra viktigt underlag för fortsatt lärande.

En blick framåt

Målen med en FoU-enhet har alltså varit flera. I lärtermer skulle man kunna tala om att det individuella lärandet ska leda till organisatorisk lärande. För att kunskapsprocessen ska kunna fortgå och enheten bestå, vill jag framhålla några förutsättningar utifrån de erfarenheter jag har fått.

I detta sammanhang då praktiken och det praktikinära är viktiga teman, vill jag understryka betydelsen av teoretisk skolning. Det kan finnas en risk att det teoretiska kunnandet, ”det akademiska” underskattas när praktiker ska utbildas till forskare vid en regional enhet – man kan ju den betydelsefulla praktiken. I ett lär- och utvecklingsperspektiv är det viktigt att det erfarenhetsbaserade lärandet stöds av teoretiska kunskaper.

Därför är det av största vikt att det fortsättningsvis ges utrymme för att delta i konferenser, att skriva vetenskapliga artiklar och att driva forskningsprojekt. Enheten får inte bli för sluten utan kontakter måste hållas öppna mot universitet, högskolor och andra forskningsenheter. Antalet forskare inom enheten får heller inte bli för litet. Därför är det betydelsefullt att bygga nätverk, horisontella såväl som vertikala. Slutligen vill jag ändå betona vikten av det praktikinära, men att det är i möten med praktiken och akademien som mycket spännande kan ske.

Att släppas in i ”verkligheten” – erfarenheter från en forskningsresa

Ursula Hård, en av de doktorander som anställdes vid Arbetslivsinstitutet och FoU-Centrum Söderhamn, Ekonomhistoriker, Ekonomisk-historiska institutionen, Stockholms Universitet¹

Vägen in i mitt forskningsområde i Gävleborgs län

På senvåren 2000 var jag per bil på väg från Stockholm norrut för att göra några av de sista intervjuerna inom det forskningsprojekt som jag då var delaktig i vid Arbetslivsinstitutet. Projektet handlade om den s.k. ”nya” regionalpolitiken – de regionala tillväxtavtalen.²

När jag satt i bilen och såg Hälsinglands landskap avteckna sig utanför fönstret kom jag på mig själv att tyst ställa samma frågor som jag hade gjort så många gånger förut när jag varit ute och rest; Vilken är bakgrunden till att människor bor just här? Hur försörjer de sig? Har de sin försörjning i närheten av sina hem, eller måste de resa och i sådant fall hur långt ...?

Efter cirka en timmes bilkörning norr om Gävle dök skylten mot Söderhamn upp. Jag bestämde mig för att svänga in. Skälet var att den enhet som jag var anställd vid hos Arbetslivsinstitutet skulle tillsätta ett antal tjänster som forskningsassistenter/doktorander med placering i Söderhamn. Projektledaren för det forskningsprojekt som jag ingick i hade uppmuntrat mig att söka.

Men innan jag tog steget var jag nyfiken på hur det såg ut i ”verkligheten” i Söderhamn. Tidigare hade jag på kommunens hemsida möts av slogan; ”Den lilla staden, Den stora naturen, Den nya andan”. Det som nu mötte mig var Ulrika Eleonora. Med sin arkitektur och unika röda färg gjorde kyrkan ett oförglömligt intryck. När jag något senare steg ur bilen för

¹ Ursula Hård – ursula.hard@ekohist.su.se – är doktorand vid Ekonomisk-historiska institutionen, Stockholms Universitet och Arbetslivsinstitutet samt forskningsverksam vid FoU-Centrum Söderhamn. Hon forskar ur ett institutionellt perspektiv om olika grupper av kvinnors strategier för inflytande och försörjning – regionalt och lokalt – genom bl.a. nätverk och egenföretagande.

² Hård Ursula (2005) ”Regionalpolitik och regionalutveckling ur ett könsperspektiv – med tillväxtavtalen som exempel”, kapitel 58 sidor, i Westberg Hanna (red) *Regionala tillväxtavtal – en fråga om att bryta gamla mönster? Kvinnors och mäns delaktighet i arbetet med tillväxtavtalen*. Arbetsliv i omvandling 2005:8. Arbetslivsinstitutet. Se även Hård (2003) ”Where have all the women gone? Gender perspective on the Regional Growth Agreements – a new Swedish regional policy”, artikel 13 sidor, i Persson Lars Olof, Sätre-Åhlander Ann-Mari, Westlund Hans (eds.) *Local Responses to Global Changes. Economic and Social Development in Northern Europe's Countryside*. Arbetsliv i omvandling 2003:11. Arbetslivsinstitutet.

att fråga efter färdriktning möttes jag av ett mycket vänligt bemötande. Vid min hemkomst hade jag fattat beslutet att söka en av tjänsterna.

Till hösten fanns jag och några kolleger på plats i Söderhamn. Under den första sexmånadersperioden byggdes gemensamt forskningsstationen FoU-Centrum Söderhamn upp, vilken syftar till att vara en länk och stöd mellan forskning och praktik och bidra till regional utveckling. Parallellt med detta skulle vi finna ett forskningsområde med någon form av anknytning till ”verkligheten” i Gävleborgs län.

Onsdagskvällen den 4 oktober år 2000 gick jag till en informationsträff om olika former av stöd- och utvecklingsmöjligheter för företag, anställda och arbetssökande. Inbjudan vände sig till företagare, föreningar, byalag m.fl. Bakom inbjudan stod Näringslivsenheten vid Söderhamns kommun och Företagarna i Söderhamn. Inbjudna att tala var bl.a. Europeiska Socialfonden – ESF-rådet – om det nya Växtkraft Mål 3-programmet, likaså skulle information ges om EU:s strukturfondsprogram Mål 2 samt att Länsstyrelsen skulle informera om olika regionalpolitiska företagsstödförmer. Mitt val att närvara kom utifrån min tidigare kunskap och intresse för regionalpolitiska utvecklingsfrågor tillsammans med ny kunskap om den för Gävleborgs län utmärkande könsuppdelade arbetsmarknaden samt vid denna tid den relativt låga andelen av företagande bland såväl kvinnor som män.

När jag klev in i lokalen fann jag att publiken bestod av ungefär hälften män och hälften kvinnor, medan däremot av samtliga inbjudna talare återfanns det enbart en kvinna. Under kvällen diskuterades bl.a. fördelarna med nätverkssamarbete, där inbjudna män från några lokala nätverk talade. Vid några tillfällen framförde två olika kvinnor från publiken svårigheter med de rådande uppbyggda systemen för småföretagare och soloföretagare, bl.a. gällande att komma i åtnjutande av olika former av medel och stöd. De svårigheter de framförde och det motstånd de vittnade om att de hade mött, påminde mig i hög grad om det jag hade fått höra från flertalet av de länsexperter i jämställdhet på länsstyrelserna i de 21 länen samt Regionalt ResursCentra för kvinnor som jag hade intervjuat under våren. Detta gjorde att jag blev intresserad av att prata med kvinnorna, som båda var egenföretagare.

Efter mötet gick jag fram till kvinnorna och presenterade mig. Vi pratade ett tag och bytte visitkort. Den ena kvinnan tipsade mig om att Kvinnokooperativet Saga i länet (idag Regionalt ResursCentra för kvinnor) skulle anordna en längre nätverksutbildning – GENUS –

med träffar i snitt en gång varannan månad. Själv skulle hon gå utbildningen, där målgruppen var personer som kunde vara en resurs inom jämställdhetsområdet i länet. Hon, precis som jag, trodde det kunde vara ett bra tillfälle för mig att få chans att lära mer om Gävleborgs län och träffa kvinnor därifrån, såväl egenföretagare som andra, inte minst med tanke på att jag – till skillnad mot mina kolleger – inte kom från länet och därmed ännu inte hade hunnit bygga upp den typ av nätverk och kontakter som behövdes. Jag blev antagen att börja i januari 2001 vid nätverksutbildningen. Denna visade sig vara helt ovärderlig för min forskningsprocess.

Av betydelse, om än mer indirekt, var också att jag fick chansen att sitta med och delta i Europeiska Socialfondens referensgrupp för jämställdhet i länet samt i Equal-programmet. Att jag fick förtroendet att följa processen och utvärdera jämställdhetsprojektet GenuX vid länsstyrelsen i Gävleborg har även det varit en mycket viktig och lärorik forskningserfarenhet.³

Forskningsfallen från Gävleborgs län; kvinnors inflytande och försörjning regionalt och lokalt med fokus på förhållanden på landsbygd samt starta eget utbildning för arbetslösa ⁴

Genom kontakter vid den ovan nämnda utbildningen, som i sin tur ledde till nya kontakter, har det mer specifikt inneburit att jag har haft favören att få följa projekt som handlar om olika grupper av kvinnors strategier för regional och lokal utveckling samt försörjning. Det ena projektet/fallet är ett nätverksprojekt som kortfattat syftar till att kvinnor på landsbygd, såväl egenföretagare som inte, tillsammans i nätverksform ska finna ny eller kompletterande försörjning. Detta projekt – och senare även ”avknoppningar” av det – har jag följt sedan starten i december 2001. Jag har bl.a. deltagit vid ett större antal träffar och gjort återkommande intervjuer med ett femtontal personer. Det andra projektet/fallet är en längre, drygt ett år, processliknande starta-eget-utbildning för arbetslösa kvinnor som syftar till att deltagarna ska bli mer ”anställningsbara” och/eller att starta eget företag. Förutom några deltagande observationstillfällen har jag från två olika utbildningstillfällen intervjuat sex kvinnor som startat företag. Den interaktiva och reflexivt kritiska forskningsansatsen med

³ Hård Ursula (2004) *Jämställdhet i förändringsprocesser och organisationsutveckling eller 'Det tar bara lite längre tid än jag trodde'* En utvärdering av jämställdhetsprojektet GenuX vid Länsstyrelsen Gävleborg under åren 2002-2003, rapport 100 sidor, FoU-Centrum Söderhamn.

⁴ Hård Ursula (kommande) Doktorsavhandling vid Ekonomisk-historiska institutionen, Stockholms Universitet. Utdrag från det andra fallet återfinns i Hård Ursula, Sundin Elisabeth, Tillmar Malin (2007). *Kvinnors företagande – arbetsmarknadsbeteende och organisatorisk lösning*. artikel 25 sidor. Arbetsliv i omvandling 2007:4. Arbetslivsinstitutet.

återkommande processträffar har utgjort ett värdefullt tillfälle för kunskapsutbyte och lärande, förhoppningsvis, inte bara för mig som forskare utan också för de andra som varit delaktiga.

Att ha flera organisatoriska hemvister under forskningsprocessen

Att vistas i olika miljöer med en mångfald av personer har gjort det möjligt för mig att bättre kunna "lära känna" och åtminstone delvis även kunna "förstå" den aktuella miljön "inifrån". Detta har till stora delar möjliggjorts tack vare den mer regionala och lokala anknytningen till FoU-Centrum Söderhamn. Ovärderligt för forskningsprocessen har också varit, dels att få vistas i den tvärvetenskapliga forskningsmiljö som Arbetslivsinstitutet har bidragit med, dels att vara en del av den ämnesspecifika hemvisten som Ekonomisk-historiska institutionen vid Stockholms Universitet har utgjort. På det hela taget – att tillhöra tre olika organisationer samt bedriva forskning och utgöra ett stöd i länet parallellt med det egna avhandlingsarbetet har varit tidskrävande, utmanande, stimulerande och lärorikt!

Att forska om periferin i periferin – en personlig odysseé.

Cali Nuur, en av de doktorander som anställdes vid FoU-centrum Söderhamn hösten 2000, företagsekonom, knuten till Kungliga Tekniska Högskolan, Stockholm

Resan som skulle göra att jag fick äran att vara en av de som etablerade FoU centrum i Söderhamn, och skriva en personlig reflektion, började våren 2000. Jag hade då året innan avslutat min utbildning på Högskolan i Gävle. Direkt efter studierna fick jag chansen att jobba som handledare på kursen ”Företag och Marknad” som var avsedd för studenter som gick på datorvetenskapliga programmet på Högskolan. Under sent nittiotal handlade industri - och regionalutvecklingsdiskussionerna om att ta tillvara informationsteknologins (IT) enorma möjligheter. Vid sidan om undervisning fick jag också chansen att jobba med ett regionalt utvecklingsprojekt ”Det Digitala Klivet” som skulle bana vägen för de regionala företagen att använda Internet för att effektivisera och hitta nya kunder.

Trots att jag bodde i länet (Gävle) och hade besökt andra kommuner i Gävleborg hade jag aldrig besökt Söderhamn. Men som Gävleborgare undgick jag inte nyhetsrapporteringen om F15:s nedläggning och insatserna som statsmakten gjorde för att kompensera Söderhamn för de befarade uppsägningarna. Ett inlägg som jag idag särskilt kommer ihåg handlade om ”öppnandet” av det så kallade Söderhamnspaketet vilket visade sig innehålla en ny strategi som skulle göra det möjligt för Söderhamn att ta steget till ”den nya ekonomin”! Den dag som jag skrev på ansökningsassistents tjänsten visste jag inte att jag nästan sju år senare skulle skriva en reflektion om den spännande och lärorika resan som jag varit med om.

Det hela började en ganska solig måndag i september 2000. Tillsammans med mina blivande kollegor stod jag på trappan och skulle fotograferas. Vi var unika sades det. Vi skulle åstadkomma en revolution inom den akademiska världen genom utlokaliseringen till periferin. Vi skulle ”forska med” istället för de ”traditionella” forska ”på” och forska ”om”. Förutom att forska med de regionala aktörerna skulle vi även bidra till att regionen utvecklades. Det var rätt ställe att vara på, för under den här tiden kännetecknades Söderhamn av en ny anda som berodde på de satsningarna som regeringen lovat för att ersätta de hundratals jobb som skulle förloras på grund av nedläggningen av F15. De lokala tidningarna, Hälsingekuriren och Ljusnan, var fyllda med nyhetsrapporteringar om den nya andan som rådde. En teknikpark

”Soft Center” invigdes och enligt planerna skulle den fyllas med företag inom IT branschen. Vi (forskargruppen) var den sista pusselbiten i en större satsning som skulle bana vägen för Söderhamn att bli en kommun vars ekonomi skulle kännetecknas av större inslag av kunskapsintensiva företag istället för industriella arbetsgivare.

Förutom F15-nedläggningen kunde man i globaliseringens spår vittna om en ökad konkurrens bland annat på grund av att den ökade tillgängligheten till andra produktionsmarknader. Företaget LM Ericsson som hade haft tillverkningen i Söderhamn sen i början av 70-talet skulle överlåta vissa av verksamheterna till Emerson. Den nya ekonomin skulle snart sätta sina spår i Söderhamn och andra orter som hade genomgått åtskilliga strukturomvandlingar. I Söderhamn och andra liknande kommuner betonades vikten av lärande mellan och inom företag och organisationer som en viktig konkurrensfaktor i den allt mer globaliserade ekonomin. Det var inte ovanligt att diskussionerna kretsade kring avsaknaden av ”Gnosjöandan” - som gjorde det möjligt för företagen i Gnosjöregionen att kombinera konkurrens med samverkan. I Söderhamns fall talades om ”bruksandan” som hinder.

Min forskningsfråga började ta form utifrån detta perspektiv. I den globaliserade ekonomin är det viktigt med den samverkan mellan företag och myndigheter som sker i form av nätverk, kluster etc. Gävleborgs län som historiskt dominerats av stora företag inom skogs- och verkstadsindustrin hade genomgått en stor strukturomvandling och i spåret av flygflottiljens nedläggning etablerades två företagsparker, Flygstaden och Soft Center.

De tidigare etablerade företagen spåddes spela en viktig roll i kunskapsförmedlingen. De nyetablerade företagen hade en roll att spela eftersom ett lyckat lärande handlar om ömsesidigt utbyte av kunskap. De flesta av de företag som fanns i Soft Centre var nyetablerade på marknaden och har därför oftast ett behov av att i en samverkan med de väletablerade företagen ta del av kunskap och (marknads) erfarenheter.

Således blev mitt övergripande syfte med avhandlingen att bidra till den forskning vars syfte är att gynna regional ekonomisk utveckling och att öka förståelsen av och ge insikt i lokala ekonomiska utvecklingsprocesser som försöker möta dagens globala utmaningar för periferiregioner. Två sammanhängande frågor skulle belysas: 1) Vilka mekanismer påverkar lokaliseringen av ekonomiska aktiviteter och industriell politik i periferiregioner? 2) Hur visar sig dessa mekanismer i lokala utvecklingsprocesser i en periferiregion?

För att få svar på dessa frågor var en naturlig utgångspunkt att vara med i de nya utvecklingsprocesser som iscensattes i Söderhamn. Jag deltog i åtskilliga möten som ägde rum i regionen och i "nätverksträffar", som ägde rum på Soft Center, som då hölls varannan vecka. Det var också här som jag kom i kontakt med representanter från näringslivsenheter i Ljusdal år 2001 och Flygstaden.

Skulle jag kunnat skriva en avhandling med samma innehåll om jag hade verkat i de fina korridorerna i Stockholm, Uppsala eller Linköping? Vad var fördelarna med att vara på det empiriska fältet? Finns det några nackdelar? Vilken roll spelade FoU-Centrum i min personliga/intellektuella utveckling? Idag när jag själv sitter i en traditionell akademisk miljö (Kungliga Tekniska Högskolan) och träffar doktorander som brottas med sin forskningsfråga, finansiering och allra viktigaste hur de ska samla sina empirier kan jag inte låta bli att luta tillbaka och reflektera över de förmåner som jag fick. Att befinna sig på platsen gjorde det möjligt för mig att följa utvecklingen på nära håll. Jag kunde läsa tidningarna, känna på pulsen i regionen och vara nära empirin. Vår forskargrupp blev under resans gång en klan som jag kunde luta mig mot. De seminarier som vi anordnade eller deltog i bidrog att ge mig insikt i mycket som jag annars inte skulle förstå. Visst fanns det nackdelar men fördelarna övervägde!

Sammanfattningsvis ser jag med stolthet att jag var en av de som deltog i byggandet av FoU centrum. Jag tycker att vi har lyckats att mot all odds skapa en forskarstation där förutsättningar från början inte var inte de bästa.

Utvecklingsstödande forskning – Hur då?

Lotta Svensson, en av de doktorander som anställdes vid FoU-Centrum Söderhamn hösten 2000, sociolog, knuten till IBV, Linköpings universitet

När annonsen dök upp i Hälsingekuriren trodde jag inte mina ögon. Här var ju det jobb jag hade fantiserat ihop när jag försökte formulera vad det var jag egentligen ville jobba med framöver. Att lönen bara var hälften så stor som jag önskat mig framgick inte av annonsen ... Efter 16 år som socionom i psykosocialt och pedagogiskt arbete, hade jag börjat längta efter att gå från de individuella till de mer strukturella sammanhangen, och här kom nu möjligheten.

Efter att förväntansfullt ha översett med den regnigaste sommaren i mannaminne (2000) var jag så med i den grupp doktorander som introducerades i det samverkansprojekt som kom att kallas FoU-Centrum Söderhamn, och som vår chef från Arbetslivsinstitutet i media kallade ”ett världsunikt högriskexperiment”. I detta inbegrep han det djärva greppet att lägga en doktorandutbildning på distans, och att ha en FoU-enhet utan nära anslutning till en högskolemiljö. Kanske inbegrep han även vår tämligen höga medelålder och vår mångåriga praktiska förankring i högriskbedömningen. Jag har inte frågat – vissa saker vill man nog inte veta ...

FoU-Centrums uppdrag var att arbeta interaktivt för att få till stånd en kunskapsbildning i mötet mellan forskning och praktik och att bidra till utveckling och tillväxt genom att arbeta med angelägna regionala frågor. Efter att ha jobbat med barn och ungdomar i nästan hela mitt yrkesliv så var det väl ingen slump att jag spetsade öronen när frågor kring ungdomars utflyttning kom upp som ett problem för regionen. Här fanns en fråga som låg väl till för mina intresseområden, och som dessutom visade sig vara tämligen lite utforskad. Och så började alltså den berg- och dalbana som doktorandlivet skulle visa sig vara.

Såhär i efterhand, med avhandlingen i tryggt (och tryckt) förvar i bokhyllan, så kan jag väl tillstå att det dröjde väldigt länge på doktorandresan innan en färdig avhandling framstod som ett möjligt mål. Nästan in till slutspurten var det själva kunskapsresan i sig som var mödan värd och som kändes som ett stort, kittlande och ibland övermäktigt äventyr. Som forskare är det ju helt okej att ställa alla de frågor som går att komma på, och också ha möjlighet att

kunna föra tillbaka det som kommer fram och bli tagen på allvar. Att förena praktik och teori låter enkelt, men efter att ha upplevt svindeln och överklighetskänslorna efter att ha tillbringat förmiddagen hos en studerande grupp förtidspensionerade kvinnor och sedan kastat mig iväg till den abstrakta föreläsningen om regional utveckling i bruksorter, så kommer jag aldrig att säga att det inte finns några skillnader eller att det är lätt. Men det är heller inte omöjligt!

Mina forskningsresultat

Mitt avhandlingsarbete har tagit sin utgångspunkt i ungdomarnas upplevelse av sin hemkommun Söderhamn, och utifrån detta har jag försökt se mönster och förstå vilka drivkrafter som ligger bakom dessa mönster. Jag har valt att arbeta utifrån en interaktiv forskningsansats och att kombinera ett flertal datainsamlingsmetoder. I valet av metoder har sökandet efter kunskap om ungdomars erfarenheter och reflektioner varit vägledande. För att få möjlighet att få mina frågeställningar så väl utvecklade och belysta som möjligt har min ambition varit att på olika sätt kommunicera med ungdomar, både enskilt och i grupp. Jag har på skilda sätt försökt göra mig delaktig i ungdomars och vuxnas vardagliga tänkande och handlande, och i deras reflektioner kring både sitt eget och andras tänkande och handlande.

De främsta källorna till kunskap om vilka de viktigaste individuella faktorerna som påverkar ungdomarnas beslut i flytta/stanna-frågan har varit intervjuer, uppsatser och enkäter. Med hjälp av intervjuer och uppsatser har ungdomarnas reflekterade erfarenheter kommit fram, och det har med hjälp av dessa metoder varit möjligt att upptäcka skillnader i värderingar, prioriteringar och möjlighetshorisont. Utifrån enkäterna har det varit möjligt att se att dessa skillnader inte är slumpvis fördelade, utan i hög grad relaterar till klass och kön.

För att få kunskap om inflytelserika faktorer på gruppnivå har mitt deltagande i och gemensamma analysarbete med olika ungdomsgrupper varit väsentligt. I dessa sammanhang har det framgått hur olika grupprocesser medverkar till att förmedla skilda ideal till de olika ungdomsgrupperna, men också hur alla unga medvetet eller omedvetet tvingas förhålla sig till normer kring ”ungdom” och ”normalitet”.

Att de faktiska förhållandena på hemorten spelar en mycket viktig roll har varit ett grundantagande i min avhandling. Det har under forskningsprocessen blivit tydligt att likartade regionala förhållanden kan få olika verkan och uppfattas olika av skilda grupper av

ungdomar, samt att sambanden inte är helt okomplicerade mellan upplevd tillhörighet och önskan att stanna.

Utifrån olika möten och gemensamma analyser med vuxna har det framgått att det inte bara är i de ungas diskussioner som flytta/stanna-frågan är laddad med värderingar och normer. Spänningsfältet centrum – periferi har varit användbart för att förklara hur olika maktaspekter tar sig uttryck i diskussioner om regionen kontra storstaden, och också i föreställningar om ungdomlighet och normalitet. Även i analysen av tolkningsföreträde är maktaspekten central. Att delta vid olika möten då ungdomar och vuxna diskuterat och praktiserat samverkan har varit av stort värde för att få syn på och förstå hur dessa värderingar och föreställningar tar sig uttryck i det praktiska utvecklingsarbetet.

Ett något oväntat resultat av min forskning är kunskapen om hur de samverkande faktorerna ger stora skillnader i ungdomarnas faktiska och upplevda inflytande och delaktighet. Att de ungdomar som vill stanna på orten inte känner sig önskade av de lokala makthavarna gjorde paradoxen kring vilka ungdomar ”som räknas” tydlig.

Ett exempel på hur interaktiv forskning kan bli utvecklingsstöd

I mitt forskningsarbete har jag under processens gång vid många olika tillfällen framfört kritiska reflektioner, och också vid flera tillfällen berättat om resultat i min forskning som ibland gått emot det som allmänt tagits för givet. Ofta har mina reflektioner speglat strukturella mönster som pekat på ojämlik maktfördelning utifrån t ex klass eller kön, och det har då stått klart att detta sätt att analysera verkligheten inte överensstämte med den rådande normen.

I stunden har jag och deltagarna inte alls alltid varit överens och diskussionerna har stundtals varit rätt hårda, men den gemensamma analysen har tillfört både mig och dem nya kunskaper som vi kunnat smälta och sedan vid ett annat tillfälle fortsätta diskutera. Om kritik framförs inom ramen för en tillitsfull relation upplever man att den ges i ett konstruktivt syfte. Om den dessutom framförs av någon som har omständigheterna klara för sig är man beredd att ta den till sig. Det är ofta när kritik framförs och när uppfattningar bryts som viktiga pusselbitar kan läggas till kunskapen. Detta gäller både för forskare och deltagare.

Eftersom den gemensamma diskussionen och analysen pågick över lång tid så blev stora delar av mina resultat en verklighetsuppfattning som vi delade, och som enligt deltagarna fick konsekvenser för deras vardagliga beslutsfattande. Mina synpunkter gick inte att avfärda genom att påstå att ”forskaren” inte har sett hela problemet, eller att deltagarnas synpunkter inte tagits tillvara. Istället har både jag och deltagarna känt att den kunskap som kommer fram är just ett gemensamt kunskapsbygge där båda parter insatser är värdefulla. Den pågående dialogen med de berörda under hela processen gjorde alltså att de reflektioner som framfördes kom att spela en roll på ett mer djupgående sätt i deras praktiska verksamhet.

Själv har jag lärt mig så fantastiskt mycket – kunskaper som jag nu tar med mig in i nästa forskningsprojekt, finansierat av FAS, där jag ska se om ungdomar i andra periferier uppfattar sin verklighet på liknande sätt som i Söderhamn.

Möjligheten att få finnas med

Marianne Westring-Nordh, en av de doktorander som anställdes vid FoU-Centrum Söderhamn hösten 2000, socialpedagog, knuten till Institutionen för arbetsvetenskap, Luleå tekniska universitet.

Nu i denna stund när det gäller att sätta ord på min utvecklingsresa i samband med mitt avhandlingsarbete och byggandet av FoU-centrum Söderhamn tänker jag börja med att ta Er med till startpunkten för densamma. För min egen del började den med en uttalad önskan en solig vinterdag i januari månad år 2000. Vänd till min man sa jag; *Tänk om jag kunde få hålla på med det här som jag tycker så mycket om. Åh, vad jag skulle önska att jag kunde få forska och lära mig mer och samtidigt finnas i ett sammanhang där mina kunskaper och erfarenheter kan bli till glädje för andra.* Denna min önskan hade sitt ursprung i att jag då hade återupptagit mina akademiska studier och genomströmmades av det fördjupade lärandets glädje. Under hela mitt vuxna liv har jag kombinerat studier av olika slag, framför allt socialpedagogik, social omsorg och vårdpedagogik, med praktiskt yrkesarbete inom socialt behandlingsarbete, socialt arbete och läraryrken av olika slag. Nu kände jag en längtan efter att få hålla på med lärandets fördjupning och forskning som jag tycker är så roligt och givande. Döm om min förvåning när jag tre månader senare läser en annons i vår lokala tidning där Arbetslivsinstitutet och Söderhamns kommun söker fem forskningsassistenter till en kommande forskarstation i Söderhamn. Sagt och gjort, jag samlade ihop alla mina meriter och skickade in dem och hade den stora lyckan att bli en av åtta (antalet utökades) forskningsassistenter som fick vara med och starta upp FoU – centrum Söderhamn, med start hösten 2000.

För oss forskningsassistenter blev uppdraget att under det första året i samverkan med människor på orten, lokala företag och/eller organisationer söka lokala och regionala projekt som det kunde finnas intresse att forska kring. Söderhamn skulle bli en kompetensarena för ett livslångt och flexibelt lärande som förhoppningsvis skulle bidra till en stärkt och kreativ arbetsmarknad. I denna utveckling skulle våra respektive avhandlingsarbeten kunna bli konstruktiva bidrag. Främst genom den interaktiv forskningsansats som de skulle grunda sig på. Vi skulle vara en del av högskolans tredje uppgift. De sex avhandlingsarbetena skulle på olika sätt beskriva och bidra till att den praktiska förtrogenhetskunskapen (techne) ute i arbetslivet fördes samman med akademins teoribildningar (episteme), genom gemensamt

reflektad erfarenhet (fronesis) i olika ordning och omfattning⁵. Det ursprungliga huvudbry som jag ställdes inför i starten var vart kvinnorna tog vägen i det regionala utvecklingsarbetet. Här i regionen var/är förhållandena som i övriga landet att de flesta yrkesarbetande kvinnorna fanns/finns inom den offentliga sektorn och då i första hand inom landstingets omvårdnadsarbeten eller kommunernas sociala omsorgsverksamheter. I de regionala utvecklingssammanhangen var det företagande, entreprenörskap och innovationer som stod i centrum. Och det var även representanter från dessa områden som i första hand var inbjudna till dialog kring den lokala och regionala utvecklingen. Sett ur ett könsteoretiskt perspektiv innebar det att satsningarna tankemässigt hade en slagsida mot för regionen sedan tidigare traditionellt manligt dominerade arbetsområden. De kvinnor som om möjligt fanns med i diskussionen var de som kunde tänka sig starta någon form av eget privat företagande. Tillgången till en god offentlig medicinsk omvårdnad och social omsorg som möjliggörande och nödvändig för den regionala utvecklingen nämndes inte på samma sätt i diskussionerna. Så vilka är det som anses viktiga för den regionala utvecklingen? Har offentlig verksamhet som omvårdnad och social omsorg någon betydelse för i detta sammanhang?

Dessa förutsättningar och frågor stärkte min önskan om att genomföra ett avhandlingsarbete inom den kommunala offentliga verksamheten där majoriteten av de anställda är kvinnor och att jag därmed kunde bidra med att synliggöra deras betydelse i den lokala och regionala samhällsutvecklingen. Mitt intresseområde sammanförde mig med den politiska ordföranden och förvaltningschefen för en av de kommunala förvaltningarna där jag inledningsvis genomfört min magisteruppsats. Vid ett senare gemensamt möte blev jag informerad om och inbjuden att följa deras pågående projekt Flexibel Individuell Arbetstid. Denna flexibla arbetstidsmodell skulle införas under en treårsperiod i alla förvaltningens boendegrupper och hemtjänstverksamheter. Jag kom att följa in- och genomförandeprocessen av denna arbetstidsmodell i fyra arbetsgrupper som startade processen under hösten 2001. Studien pågick fram till år 2006 och innebar ett starkt interaktivt arbete i första hand på baspersonelnivå. Med förvaltningsledning och politiker hade jag olika former av återkopplingsmöten varje år. Dessa möten försökte jag på olika sätt utveckla till att bli mindre hierarkiska och gemensamt reflekterande. Mitt pågående avhandlingsarbete bidrog till att jag blev inbjuden att tillsammans med Roland Eiman på Svenska Kommunförbundet genomföra en övergripande studie i åtta olika kommuner under år 2003⁶. Denna övergripande studie

⁵ Brulin 1998, SOU 1996:164, Gustavsson 2000

⁶ Westring Nordh & Eiman 2004

genomfördes i HELA projektets regi⁷. De olika studier tillsammans kom att belysa implementeringens betydelse för hur in- och genomförandeprocesserna (och i sin slutände hur mer demokratiska organisationer) kan utvecklas eller motarbetas. Kopplat tillbaka till mina ursprungsfrågor om kvinnors delaktighet och betydelse i den lokala och regionala utvecklingen så kan jag bara konstatera att i det regionala sammanhanget har inte mycket förändrats. På det lokala planet kan jag se en påbörjad utveckling i form av att förvaltningen som jag samverkat med lokalt har börjat bjuda in till gemensamma forum där man för dialog över de hierarkiska nivåerna i organisationen i viktiga frågor som rör verksamhetsutvecklingen.

För min egen del har uppbyggandet av FoU-centrum Söderhamn varit en fantastisk kunskapsresa där betydelsen av närhet till de lokala förutsättningarna på olika plan har blivit mycket påtaglig. Just genom att vi som forskare funnits nära både rent geografiskt och i samverkan med och i olika lokala och regionala processer, har "akademin" tillsammans med representanter från olika företag och organisationer blivit gemensamma bärare av utvecklingen på orten. Forskaren blev en person som man kom att känna och med de ambitioner som vi hade med den interaktiva ansatsen har det varit viktigt att finnas med i olika dialoger utifrån ett språkbruk som blivit begripligt för alla inblandade. Här har jag som forskare fått fråga baspersonalen om olika verksamhetstermers innebörd likväl som jag själv har fått förtydliga mitt språkbruk vid olika tillfällen. I andra sammanhang har det blivit så att rollen som forskare har kommit att få en *katalysatoreffekt*. Som forskare kunde jag påvisa fenomen och förhållningssätt i organisationens vardag och komma med förslag som inte hade haft samma grogrund om de hade kommit från gruppen självt. I och med att jag som forskare kom utifrån och inte var en del av organisationen eller arbetsenheten kom jag att se saker som man inte såg lika tydligt inne i arbetsgruppen eller organisationen som helhet. Detta beroende på att man i den ursprungliga gruppen har byggt upp oskrivna samtals- och beslutmönster som bara finns där som en form av *osynlig* kunskap. Dessa mönster är en del av organisationens maktstruktur och när man som forskare eller nyanställd kommer in i organisationen är man inte bekant med alla dessa oskrivna lagar eller förhållningssätt. Det gör att man medvetet eller omedvetet kan överträda olika normgränser, som i sig kan vara det fenomen som ökar reaktionshastigheten i en process. Det som är viktigt när en sådan situation uppstår är att man

⁷ HELA – projektet var ett samarbete mellan Arbetslivsinstitutet, Arbetsmarknadsstyrelsen, Arbetsmiljöverket, JämO och Svenska ESF-Rådet, där Arbetslivsinstitutet hade ansvaret för forskningsdelarna.

som forskaren står kvar i processen, att man inte försvinner (förbrukas), utan kan fortsätta att stimulera till en gemensam reflekterande dialog i organisationen och/eller arbetsenheten. Denna dialog eller kanske rättare sagt multilog⁸ kan öppna för förändringar hos individen och därmed även för nya relationer i utvecklings- och lärprocesser. Det är viktigt att vi gemensamt söker vägar där vårt förhållningssätt till andra människor och deras olika livsvärldar, erfarenheter och kunskaper kan öppna och skapa nya strukturer att mötas⁹. I den lokala studien kan jag så här i efterhand se att avbrottet som jag gjorde under år 2003, bidrog till att jag kom på för stort avstånd från de grupper som jag där hade arbetat med under två år. Det är inte bara att komma tillbaka och tro att man skall kunna fortsätta där man gick.

I den interaktiva forskningsprocessen fodras det att man hela tiden har en nära och förankrad relation med de andra deltagarna. Denna förankring och tillit behöver ständigt underhållas och som här i vissa delar återupprättas. Forskningsprocessens olika metodmoment och den interaktiva forskningens återkommande moment av reflekterande gemensam dialog kan som jag ser det leda till ny gemensam kunskap och nya gemensamma strategier för fortsatta utvecklingsarbeten både lokalt och regionalt. För den vetenskapliga teoriutvecklingen kan den gemensamt reflekterande multilogen bidra till återkommande möjlighet att validera och vidareutveckla det fokuserade forskningsområdet. Förhoppningsvis har min delaktighet i uppbyggandet av FoU-centrum Söderhamn och mitt avhandlingsarbete bidragit till nya tankespår och handlingar.

Referenser

- Brunlin, G (1998) *Den tredje uppgiften*, Stockholm: SNS Förlag & Arbetslivsinstitutet
- Dachler, H. Peter & Hosking Dian-Marie (1995) The primacy of relations in socially constructing organizational realities, Hosking Dian-Marie, Dachler H. Peter, Gergen, Kenneth J. (ed) *"Management and organization: Relational Alternatives to Individualism"*, Aldershot: Avebury
- Gunnarsson, E (1998) *Känsla och regelverk*, Stockholm: Arbetslivsinstitutet
- Gustavsson, B (2000) Kunskapsfilosofi, tre kunskapsformer i historisk belysning, Stockholm: Wahlström & Widstrand
SOU 1996:164
- Svensson, L, Brunlin, G, Ellström, P-E & Widegren, Ö (2002) Interaktiv forskning – för utveckling av teori och praktik, Stockholm: Arbetslivsinstitutet
- Westring Nordh, M & Eiman, R (2004) Nya arbetstidsmodeller I kommunernas äldreomsorg – för vem och varför? Stockholm: Arbetslivsinstitutet, HELA-projektet, Working Paper 2004:6

⁸ Dachler & Hosking 1995

⁹ Brunlin 1998, Gunnarsson 1998, Svensson et al 2002

DEL 3

A healthy distance” – den långa vägen från Uppsala till FoU-Centrum Söderhamn (och tillbaka igen)

Maria Andersson, distansarbetande etnolog, historiska institutionen, Uppsala universitet.

Det började med en smygande otrivsel med det akademiska livet. För att vara mer precis handlade det om skräcken för att bli en av de grå tanter med cykelhjälm jag såg varje morgon kring universitetet i Uppsala, häpnaden då svart hemhjälp diskuterades utan ironi på min hemmainstitution och känslan av att inte vara en tillräckligt viktig lunchgäst på Hambergs fisk. Klassresan började kort sagt bli mer skavande och allvarlig än förut. Det hade också att göra med förändringen då första barnet kom, en önskan om ett hus och lite lugn och ro. Ett svåremotståndligt hus dök upp i hemtrakterna och vi stod inför flytten till Söderhamn. Många förfasade sej: ”vad ska ni göra där?” eller ”Tänk om dottern vill börja dansa balett?” En och annan tyckte att det var skönt att vi vågade, eftersom de själva funderade över ett liknande livsval. Hugh Beach, en av professorerna på min institution, Institutionen för kulturanthropologi och etnologi, nickade och uttryckte uppskattning över att skaffa sig ”a healthy distance” till akademien.¹⁰

På något sätt, jag minns inte hur, fick jag veta att det satt en grupp doktorander i Söderhamn, knutna till Arbetslivsinstitutet. Eftersom jag själv var anställd som doktorand av ett projekt inom ALI, GAV (genus, arbete, välfärdsstat), hörde jag av mej till Göran Brulin och senare Gunnar Olsson och fick på så sätt en temporär arbetsplats i anslutning till denna grupp. De sysslade med något som jag uppfattade som aktionsforskning, vilket jag var mycket skeptisk till i början. I mina ögon kunde den typen av forskning aldrig bli fri och okritisk, vilket för mej var själva poängen med forskningen överhuvudtaget. Den var dömd till att bli anpassad, köpt och därmed gynna de grupper i samhället som hade råd att betala. Jag diskuterade mycket kring detta med en av doktoranderna som låg i startgroparna för att börja i Söderhamn och tillsammans kom vi på den lysande idén att göra ett projekt om projektet, för att granska hur det här med en forskarstation i Söderhamn skulle avlöpa. Vi fick med min handledare Gösta Arvastson och via honom även Maths Isacsson, som då arbetade på ekonomisk-historiska insitutionen i Uppsala. Det vi i all hast (för det blev naturligtvis en väldig hast) glömde var att berätta för resten av gruppen hur vi hade tänkt. Vi resonerade som så att vi

antagligen inte skulle få pengar och att det var onödigt att berätta det innan vi visste ens det. Ärligt talat var vi nog också ganska rädda för reaktionen.

Och den kom, jag har ett klart minne av att det var den elfte september, vid kaffet, precis då tornen rasat. Det var en händelse som förbleknade vid jämförelsen, kan jag säga.

Doktoranderna hade inte alls någon lust att bli studerade, vilket jag mycket väl kan förstå, men de förde också in ett argument som för mej var lite nytt, att tillvägagångssättet att ens söka pengar utan att tillfråga de berörda, de ”beforskade” var etiskt oriktigt. För mej som i avhandlingen arbetat väldigt medvetet utifrån en bestämd frågeställning, alltså haft ett deduktivt förhållningssätt, var tanken främmande. Visserligen hade jag i avhandlingen använt mej av intervjuer som ett tillfälle att ”släppa in” de arbetslösas egna tolkningar och reflektioner och även lyft upp när reflektioner, motstånd och ironi förekom i det skriftliga självbiografiska huvudmaterialet, men skiljelinjen mellan mej som forskare och de andra som utforskade var för mej ett etiskt ställningstagande där jag tyckte det var oansvarigt att inte erkänna den maktbemängda relationen till ”de andra”. Det var självklart att det var jag som forskare som ”ägde” frågeställningen och som i slutändan var den som stod för analysen och texten-som-den-blev.

Jag blev under de följande åren en ganska ensam satellit till doktorandkollektivet i Söderhamn, vilket understöddes av andra omständigheter som barnledighet och slutfas i avhandlingsskrivandet. Ändå fick arbetsplatsen en alltmer viktig betydelse som fast punkt i den karusell av tillfälliga anställningar, projekt, utvärderingar och undervisning som följde efter min disputation 2003. Men det kanske viktigaste av allt var att just de olika anställningarna (främst åt Jämtlands läns museum, Sundsvalls museum, Mittuniversitetet och Söderhamns kommun) stegvis förde mej mot en annan ståndpunkt. Dels upptäckte jag – till min stora förvåning – att mina kunskaper och min forskning var användbar både metodiskt och innehållsmässigt. Dels lärde jag mej oerhört mycket om en rad områden som jag aldrig varit i närheten av annars. Men framförallt fick jag ett nytt sätt att se, en ny utvecklingspunkt, från vilken jag kunde se frågor och problem som var relevanta för flera än för mej som humanistisk forskare. Saker och ting framstod i en ny dager, och jag fick lära mej saker som jag inte ens visste att jag inte visste. Det blev också allt tydligare i umgänget med gamla vänner som blivit kvar (!) i akademien. Deras synfält var annorlunda och deras syn på

¹⁰ Han har nyligen vidareutvecklat detta uttryck genom att betona att det ska vara just en hälsosam distans, inte en ohälsosam. Det gäller att inte tappa kontakten.

verkligheten i Söderhamn var starkt färgad av färdiga berättelser om hopplösa hålor, utbildad arbetskraft och allmän stagnation. De såg inte den intensiva verksamhet som rådde, den täta trafiken av tjänster och gentjänster, relationer och konflikter, motståndsstrategier och påhittigheter.

Parallellt med denna förskjutning av perspektiv, denna delvis ofrivilliga inredning av en annan position, en annan plats, började jag tjuvlyssna alltmer intensivt på mina kafferumskollegor. Jag var fortfarande bara löst anknuten, en gästarbetare om man så vill, på en distansarbetsplats med delad vårdnad av en kaffeautomat. Fläckvis fick jag tillträde, genom den delade erfarenheten av att vara doktorand, av det märkliga i att bli handledd eller inte handledd, av skrivandets alla våndor och glädjerus. Gemensam var också den klivna inställningen till akademien, visade det sig. Jag började stegvis, men mycket långsamt, att förstå lite mer av vad interaktiv forskning (man talade inte längre om aktionsforskning) faktiskt var och kunde innebära, vilka hinder och möjligheter som låg i en samhällsnära forskning. Och någonstans längs vägen, via otaliga kaffekoppar, samtal, seminarier och skratt kom jag att känna mej tillhörig.

Hösten 2006 fick jag en fast tjänst som forskare på Arbetslivsinstitutet i Östersund och började bearbeta sambon (som nu också distansarbetade på FoU-Centrum) för en flytt norrut. Tills vidare hade jag kvar arbetsplatsen i Söderhamn, där jag satt några dagar i veckan. Familjen var motsträvig, vilket visade sig vara lyckosamt, eftersom beskedet om nedläggningen kom ganska snart efter den nya regeringens tillträde. I det läget var anknytningen till FoU-Centrum kanske viktigare än någonsin.

Just nu är jag återigen knuten till Uppsala universitet, historiska institutionen, på ett treårigt forskningsprojekt finansierat av vetenskapsrådet (*Skogsbygdsliv – ett intersektionellt perspektiv på förändringsprocesser i Mellannorrland 1930-1975*). Jag är involverad i ett industrihistoriskt nätverk som är under uppbyggnad i kommunen, undervisar lite på Mittuniversitetet och har ett uppdrag åt Jämtlands läns museum inom ett projekt om anstalter. Trots den fortsatt lite splittrade arbetssituationen gläds jag varje dag (nästan) åt att få åka till ”jobbet” i Söderhamn.

Man kan alltså säga att jag fikade mej in på FoU-centrum Söderhamn. Det tog sin tid, men det var det värt. Jag tvivlar starkt på att jag hade klarat av livet i ”projekttrapetsen” om jag inte

hade haft den här fasta punkten. Utan tillgång till forskarmiljön här hade jag inte kunnat fortsätta min yrkesutövning överhuvudtaget och kanske tvingats flytta eller sadla om. Min förhoppning är att kunna vara med och arbeta för en fortsättning av verksamheten i någon form och då integrera våra olika perspektiv och ämnen i ännu högre grad än hittills.

Om goda samtal och utsatta forskare

Mikael Vallström, etnolog och forskare vid FoU-Centrum Söderhamn

Efter en stunds begrundan över min bana som forskare slår det mig att det blivit en ganska märklig färd från en typiskt akademisk och teoretiskt högtflygande forskarutbildning vid Uppsala universitet till något som, åtminstone vid en första anblick, liknar raka motsatsen: en mycket utomakademisk och samhällsnära forskarpraktik. Att jag någonsin skulle företa en sådan resa var högst oväntat och oplanerat. Betraktad ur en akademisk synvinkel verkar det nog mest som en resa ”bortåt” eller ”utåt” – kanske rentav bort till periferin eller ut i kylan. Fast själv vill jag hellre beskriva det som att jag rört mig i riktning mot en mer ”utsatt” forskarroll, inte minst i den meningen att forskningen blivit betydligt mer oviss och komplicerad än vad jag kunnat föreställa mig.

Resan tog sin början när jag några månader efter min disputation blev kontaktad av Riksantikvarieämbetet i Stockholm, som till min stora förvåning såg något användbart i min avhandling och som dessutom var villigt att bekosta ett forskningsprojekt syftande till att omsätta de högtflygande teorierna i offentlig praktik. Det var också tack vare detta projekt som jag hamnade i FoU-Centrum i Söderhamn, i första hand helt enkelt för att jag behövde en arbetsplats närmare bostaden än Stockholm. Allt eftersom förstod jag emellertid att det var mycket mer än så; att jag faktiskt hamnat i en forskarmiljö, och därtill i en miljö där den samhälleliga tillämpningen stod i fokus. Men vad som var än viktigare var att denna miljö var – och är – en miljö präglad av vad man kan kalla ett ”gott samtal”, dvs. en öppen och kreativ miljö med stort utrymme för skilda infallsvinklar och synpunkter, oavsett om de är vardagsnära eller, för den delen, verkar alltför teoretiska.

I och för sig har jag varit förhållandevis lyckligt lottad eftersom det också fanns något av detta goda samtal vid forskarutbildningen i Uppsala (något som, av mina erfarenheter från den akademiska världen att döma, snarare hör till undantagen än till det normala). Att jag skulle återfinna det i Söderhamn kan jag inte annat än uppfatta som ett smärre mirakel. Å andra sidan har jag förstått att skillnaderna mellan de inom- och utomakademiska omständigheterna är långtifrån så självklara som man kan tro. Skillnaderna förutsätts ju ofta ligga i detta med utsattheten, eftersom den utomakademiska miljön utgör en miljö som man, som akademiker, upplever att man ”satts ut i”, ungefär som om man hamnat i en öken eller på en vit fläck på

kartan, fjärran från alla platser av någon som helst akademisk betydelse. Men om det nu är så att jag hamnat i en fullständigt oakademisk del av landet så befinner jag mig också i en annan sorts utsatthet; jag har så att säga hamnat i ett korsdrag mellan vetenskapliga ideal och samhällliga krav, som både kan vara uppfriskande och en smula obehagligt. Mest svårhanterligt är kanske att de skilda världarna ständigt bryts mot varandra samtidigt som det gäller att på något sätt kunna förena dem. Till de stora fördelarna hör sedan att man, som utomakademisk forskare, kan föra ett både friare och samtidigt mer komplicerat samtal: friare i förhållande till de akademiska auktoriteterna och mer komplicerat eftersom samtalet måste föras i en direkt relation till det omgivande samhället. Det blir kort sagt frågan om ett samtal som involverar eller åtminstone måste ta hänsyn till flera parter.

Jag hyser numera den bestämda uppfattningen att värdet av den här sortens miljöer och goda samtal är väldigt underskattat i både vetenskapliga och samhällliga sammanhang. De är faktiskt så gott som ovärderliga och har dessutom mycket större betydelse för själva forskningen än vad forskarna vanligtvis medger. De utgör till att börja med en viktig förutsättning för det slags trygghet och oräddhet som borgar för kreativitet och nytänkande. Men de är också viktiga i den meningen att de, i bästa fall, låter flera och olikartade röster komma till tals i så pass stor utsträckning att de får en avgörande betydelse för den kunskapsskapande processen. Och i så fall närmar man sig även i praktiken ett annat kunskapsideal än det klassiska, akademiska idealet, just eftersom kunskapen gärna får en mer samtalande, flerstämmig och mångbottnad karaktär än vad som är brukligt.

Att bekymra sig om den samhällliga betydelsen innebär att man måste ställa sig en rad frågor som gör kunskapsprocessen ytterligt komplicerad. Förutom att man blir tvungen att i betydligt större utsträckning bekymra sig om sådant som forskningens praktiska nytta och mening, blir det nödvändigt att väga in de samhällliga aktörernas skilda röster; och detta då såväl i forskningens praktik (t.ex. vid intervjuer och fältarbeten) som i själva analys- och skrivprocessen. Det gäller att vidga och fördjupa det vetenskapliga samtalet till att både omfatta det samhällligt allmänna och det djupt personliga och individnära. Samtalet måste helt enkelt vara öppet åt flera håll och bygga på ömsesidiga förtroenden. Till skillnad från den inomakademiska forskningen – som naturligtvis också kan vara involverad i den här typen av relationer – så är det inte heller längre lika lätt att bryta relationen, att ”dra sig undan” till det akademiska högsätet, just på grund av utsattheten. Att verka ute i samhället innebär ju om inte annat att delvis verka på andras premisser och att på ett påtagligare sätt bli utsatt för *deras*

granskning. Dessutom är ömsesidiga förtroenden alltid krävande i den meningen att de förutsätter ett utbyte och ett ansvarstagande som har en rad etiska aspekter. Det är rentav detsamma som att göra sig mer sårbar och att, åtminstone för en stund, sätta kunskapsmonopolet på spel, genom att låta gränserna mellan vetenskapen och verkligheten vara flytande, och genom att ingå i en process som varken är förutsägbar eller kontrollerbar.

Slutligen får samtalet även en politisk betydelse. Forskningen blir helt enkelt politiskt laddad så snart den verkar i offentligheten, bland beslutsfattare, medier och andra aktörer. Likaså måste forskaren ingå i ett offentligt samtal där det inte längre räcker med att tala i rent vetenskapliga termer. Till exempel har jag i min forskning kring kulturarv och historieanvändning alltmer insett hur laddade kulturarven kan vara och hur tydligt forskningen följer kulturpolitiska riktlinjer; förut oftast en nationell agenda, idag med den kulturella mångfalden som ledord. Det handlar redan från första början om vilka frågor som ställs, om vad som överhuvudtaget anses vara forskningsbart och av intresse – egentligen alldeles oavsett vad forskaren själv tycker.

Och det är nog just på denna punkt som skillnaderna mellan den utsatta forskarrollen och den traditionellt akademiska blir som störst och mest akut. Från traditionellt akademiskt håll uppfattas ju det politiska inte bara som en utomakademisk angelägenhet, utan anses inte sällan till och med vara liktydigt med det ovetenskapliga, det partiska eller oseriösa. Eller så talas det – t.ex. när det gäller kulturarvsforskningens tillämpning – om forskningens ”politisering”. Det politiska och samhällstillvända hotar ju inte bara ett högtflygande ideal; det sägs även hota friheten, oberoendet och den kritiska distansen.

Tvärt emot denna uppfattning vill jag nu påstå att det är precis detta politiska som är en av de stora poängerna med att vara ”utsatt” och med att föra in samhällets röster i det vetenskapliga samtalet. Det uppstår helt enkelt en dynamisk effekt, en nerv, som den snävt akademiska forskningen inte sällan saknar. Därtill har jag – möjligen tack vare resan ”ut i verkligheten” – blivit alltmer övertygad om att vetenskapen aldrig kan vara en helt opolitisk, neutral verksamhet, som på något sätt kan bedrivas eller befinna sig ”utanför samhället”. Forskning kan inte, lika lite som någon annan offentlig verksamhet, befinna sig i ett socialt eller kulturellt vakuum; inte heller finns det någon fullständigt frikopplad eller utommänsklig position för forskaren att ta sin tillflykt till. Att så skulle kunna vara fallet är förmodligen den akademiska världens mest omhuldade myt. (Som jag, om sanningen ska fram, nog också själv

trott på.) Det är ingenting annat än en skönmålning av vad som i grund och botten är frågan om en privilegierad maktposition. Det handlar närmare bestämt om att slå vakt om ett kunskaps- och forskarideal som i första hand syftar till att behärska och kontrollera det man ser som sitt forskningsobjekt, även om detta objekt är en annan människa eller hennes vardagliga verklighet – dvs. att forska utan att behöva ta sociala och samhällseliga hänsyn.

Självfallet menar jag nu inte att forskningen ska bedrivas enligt partipolitiska riktlinjer eller att det vore bättre om forskaren agerade utifrån en bestämd ideologi. De politiska aspekterna är förvisso alltid problematiska och svårhanterliga – inte minst finns risken att på ett obehagligt sätt bli utsatt för påtryckningar eller att hamna i intressekonflikter. Min poäng är endast att det politiska likväl är oundvikligt så snart man verkar och uttalar sig i offentligheten – det är helt enkelt detsamma som att ingå i ett offentligt samtal. Och att det verkligt svåra, för att inte säga utmanande, ligger i att finna en *egen* roll i detta sammanhang, att vara ett slags tredje part, som inte bara måste vara relativt självständig utan också, och kanske framför allt, ständigt kritisk. Till sist är det ju ändå forskarens trovärdighet som står på spel när han eller hon uttalar sig i offentligheten. Men det handlar även, som jag nu ser det, om att det också just bör vara forskarens uppgift att försöka föra ett gott samtal, som verkar överbryggande och som tar upp sådana frågor som kan sägas vara av allmänintresse.

Det val man har är nämligen inte om man ska stå i ett fritt förhållande till ”objektet” eller inte. Det gäller i stället valet mellan att inta en förment överordnad roll eller att i stället försöka ingå i en dialog med de människor som utgör den samhällseliga verkligheten – och därmed utsätta sig för andras ifrågasättanden. Valet är med andra ord egentligen alltid möjligt att göra, såväl inom akademien som utanför den. Frågan är väl bara om det inte är alltför lätt att glömma bort det ifall man inte direkt ställs inför denna valmöjlighet.

Att vara ”utsatt” innebär hur som helst att det på många sätt blir svårare, men, vill jag mena, också intressantare, mer spännande och berikande. Det kan också – som jag nu upplevt det – vara en ganska omtumlande erfarenhet; ytterst detsamma som att ompröva själva forskarrollen och den vetenskapliga kunskapens grundförutsättningar. Utsattheten kan ju till och med innebära att man kan återvända till vetenskapen med nya perspektiv och förnyade frågeställningar, som är av nog så stor vetenskaplig och teoretisk betydelse. Och vad har man i så fall gått miste om annat än ett ålderstiget privilegium?

Personlig reflektion på betydelsen av nära forskning i kommunala beslutsprocesser.

Eva Tjernström, Kommunstyrelsens ordförande, Söderhamns kommun

Min ambition är att försöka beskriva min syn på forskning utifrån ett lokalt, politiskt perspektiv samt mina tankar på användbarheten i vardagen. Min avsikt är inte på något sätt att utge mig för att vara expert på området.

Jag tror inte att det råder några delade meningar angående vikten av FoU-verksamhet för att få bra underlag även för samhällsutveckling. Frågan är snarare hur tillgänglig den traditionella forskningen och forskningsresultaten är för den lokalt aktiva kommunpolitikern? Kan han eller hon känna att det här är något som berör oss, här och nu? Kan det till och med vara så att man väljer att inte riktigt lita på forskningsresultat eftersom det känns som att de är för abstrakta eller för långt borta?

Vi är ett gammalt industrisamhälle. Högre utbildningar har inte ansetts nödvändiga och det fanns inga naturliga forskningstraditioner. Genom den satsning som gjordes i Söderhamn så kom forskningen plötsligt mycket nära. Vi kunde alla se vilka doktoranderna var, vilka ämnen de valde. Det var lätt att se att det rörde sig om ämnesområden av mycket stor betydelse för utvecklingen av en kommun som Söderhamn. Det var inte längre något abstrakt eller avlägset utan fanns mitt ibland oss i vardagen. De insatser som gjorts av doktoranderna har för alltid ändrat vår syn på vad forskning och utveckling kan vara och hur resultaten kan användas för att utveckla företagande och det samhälle vi lever i. Samtliga insatser har varit viktiga men jag väljer ändå att lyfta fram ett exempel, Lotta Svensson, och hennes arbete med ”Vinna och försvinna?”. Anledningen är att den har fått upp mina ögon för hur viktigt det är med kunskap och att det inte räcker med att tro sig veta hur det är.

Jag har haft möjligheten att följa Lotta Svenssons forskningsarbete kring ungdomar. Jag har på nära håll kunnat följa hur hon arbetat, vilka metoder hon använt och jag har även själv blivit intervjuad. Det har varit en nyttig resa även för mig. Jag har flera gånger fått omvärdera det jag trott mig veta, eftersom det jag trott mig veta varit baserat på det jag trott mig se och även i viss mån det jag velat se. När Lottas första resultat blev kända insåg jag att jag måste omvärdera några av mina tidigare åsikter. Jag kunde inte bortse från det som framkom eftersom det var så tydligt och låg så nära mig i vardagen. Ett exempel på det var

beskrivningen av hur olika grupper av ungdomar trodde att vi vuxna såg på att de stannade eller lämnade kommunen. Förenklat kan man säga att där framkom att vi vuxna genom vårt sätt att uttrycka oss signalerar olika saker till ungdomarna. De som valde att stanna kvar trodde att vi vuxna ville att de skulle flytta medan de som flyttat trodde att vi vuxna ville att de stannat kvar. Det fanns en utbredd attityd att de som stannar är förlorare. Det har lett till att jag nu i den politiska vardagen tänker på ett annat sätt. Det jag tidigare såg som ett problem är idag ibland en möjlighet och jag har en annan förståelse för varför det blir kommunikationsproblem mellan unga och vuxna. Jag tycker att det är lättare att veta hur vi politiskt ska tänka när det gäller olika insatser för ungdomar. Jag har fått anledning att fundera över mina egna fördomar och jag är också mycket mera observant på hur andra vuxna uttrycker sig när de pratar om ungdomar. Vardagen för mig som politiker har inte blivit enklare men jag har fler fakta att basera besluten på.

Från min synvinkel ser jag bara fördelar med den befolkningsnära forskningen. Jag tror att det är viktigt att FoU-verksamheterna lämnar det vetenskapliga "finrummet" och blir tillgängligt för många fler, att man kan känna igen sig i frågeställningarna och att det väcker en nyfikenhet på resultaten. Användbarheten ökar då avsevärt.

Kort sagt, i Söderhamn har den nära forskningen gjort verklig skillnad och det är väl det som är meningen med forskning. Kunskapen har ökat och fler och fler förstår betydelsen av forskning och utveckling.

Forskning i Söderhamn - framtidsfunderingar

Thomas Norgren, chef för CFL och Tove Elvelid, ansvarig för FoU-Centrum

Vad händer med arbetslivsforskningen när Arbetslivsinstitutet läggs ner? Läggs den på universiteten eller försvinner den? FoU-verksamheten vid CFL kan fylla en funktion och till viss del fylla tomrummet efter ALI i regionen. I det arbetet vill vi samarbeta med en eller flera högskolor/universitet.

Vid CFL har en kunskap byggts upp som är viktig för regionens företag. Det gäller t.ex. inom området arbetsplatsförlagt lärande, företagskluster och arbetstidsmodeller. Vidare finns kompetens kring innovationsteknik och entreprenörskap, i form av två professorer.

Professorerna har sin tjänst vid Högskolan i Gävle och är knutna till CFL, Söderhamn för att arbeta med dessa frågor. Det finns möjlighet att komma verksamheter nära, där forskning anknyter till företags verklighet. Forskarna finns i empirin. Det ger CFL, som ett lärcentrum, möjlighet att arbeta med universitets och högskolors, tredje uppgift. Vår vision är att finna vägar mellan forskning och företagets vardag. Vi vill i samverkan med andra aktörer i regionen hitta metoder och modeller för detta. Lärcentra ska fungera som ett kitt mellan regionalt/lokalt näringsliv och akademi – här har vi byggt upp ett samarbete redan idag. Detta samarbete har skett genom gemensamma transnationella projekt och diskussioner på företag utifrån behov av utveckling. Vi ser att det finns stora möjligheter för forskning att bidra till företags utveckling och i det arbetet är CFL en viktig länk.

Öar av forskning med olika inriktning växer upp i olika delar av länet. Forskning bedrivs utanför campusområdena. Vår åsikt är att vi i den mån det är möjligt bör samverka och samordna dessa resurser för att nå längre. Ensam är inte längre stark. För att vara konkurrenskraftiga ur ett nationellt och transnationellt perspektiv måste vi vara fler och större och inte konkurrera mot varandra. Vi ser framför oss hur dessa ansatser samordnas och sker i samarbete. Viktiga samarbetspartners blir högskolor/universitet och övriga kommuner i Gävleborg.

Forskarstationen i Söderhamn har utvecklat en interaktiv forskningsansats. Det är viktigt att det förs en dialog mellan forskare och samhälle i hela forskningsprocessen, inte bara ett överlämnande av resultaten när forskningsprojektet avslutats. Dialogen mellan forskare och

samhälle gör att projekten kan bli mer genomtänkta och strategiska. Det betyder att forskningen kan komma till nytta för det omgivande samhället.

En mycket viktig, samordnande funktion skulle kunna fyllas av Högskolan i Gävle och även av andra högskolor/universitet. Tillsammans kan vi bygga ett forskningsnätverk där resultaten blir konkreta och användbara för regionalt näringsliv.

Centrum för Flexibelt Lärande är en kommunal organisation som har samlat många former av vuxenlärande under ett tak. Att människor med så många olika bakgrunder och mål finns i huset skapar en dynamik som gynnar lärande. I detta perspektiv är närvaron av högre studier och forskning mycket viktigt.

Vi har bevisat att en region med låg utbildningsbakgrund kan dra nytta av att forskning finns på plats. Detta är en balansgång, vi vill att FoU i Söderhamn ska ha den forskningsmässiga höjden och samtidigt ska det vara en praktisk forskningsenhet. Med praktisk menar vi att människor i Söderhamn ska kunna förstå, kunna intressera sig för och dra nytta av de resultat som kommer fram. Kommunens ambition är att bibehålla en plattform och finansiera verksamheten med längre och kortare forskningsprojekt och uppdrag.

Samtal och samhandling

Erfarenheter från FoU-Centrum i Söderhamn - interaktiv forskning i praktiken

Ur olika perspektiv belyser denna rapport den interaktiva forskning som hittills bedrivits vid FoU-Centrum Söderhamn.

”Så är det dags för oss alla att sätta någon sorts punkt men faktiskt inte för något vars tid gått ut, eller något som nått vägs ände utan vi sätter punkt för att börja på en ny mening. FoU-Centrum Söderhamn lever vidare och söker nya vägar att bedriva forskning och bidra till regional utveckling.”

Samtal och samhandling

Erfarenheter från FoU-Centrum i Söderhamn
- interaktiv forskning i praktiken

ISBN 91-85085-03-0

ISSN 1651-5544

För mer information kontakta:

CFL – Centrum för flexibelt lärande

Söderhamns kommun

S Järnvägsgatan 7, 826 80 Söderhamn

CFL ligger inom området Faxepark

Tel 0270-758 00 Fax 0270-169 65 E-post cfl@soderhamn.se

www.cfl.soderhamn.se

FoU-Centrum Söderhamn
Forskning för lokal och regional utveckling

FoU-Centrum Söderhamn är ett tvärvetenskapligt forsknings- och utvecklingscentrum med fokus på frågor som rör utvecklingsprocesser. Syftet med verksamheten är att vara en länk mellan forskning och praktik, och att därigenom bidra till lokal och regional utveckling. Bakom FoU-Centrum Söderhamn står Arbetslivsinstitutet, CFL/Söderhamns kommun och Sparbanksstiftelsen. Verksamheten får finansiellt stöd från EU:s strukturfond Mål 2.